

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้เป็นการศึกษาภาคเอกสารเพื่อทบทวนวรรณกรรมและสถานะภาพความรู้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมงานศพของคนไทยในภาคเหนือตอนบนโดยทั่วไป ตลอดจนประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชาวยองในจังหวัดลำพูน รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารัชนี ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 สถานะภาพความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมงานศพในภาคเหนือตอนบน

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศพ

2.1.2 ประเพณีและพิธีกรรมงานศพ

2.2. บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชาวยองในจังหวัดลำพูน

2.2.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาวยองในจังหวัดลำพูน

2.2.2 ชุมชนและที่ตั้งชุมชนชาวยองในจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน

2.2.3 ลักษณะสังคม และวัฒนธรรมประเพณีของชาวยองโดยทั่วไปในจังหวัดลำพูน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.3.1 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2.3.2 แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 เอกสารและหนังสือ

2.4.2 งานวิจัย

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สถานะภาพความรู้ที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมงานศพในภาคเหนือตอนบน

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศพ

ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงศรัทธา คือ ความเชื่อเกิดขึ้นจากเหตุใดเหตุหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีการกล่าวว่า ความเชื่อของคนที่เกิดขึ้นนั้นในอดีตเป็นผลมาจากการไม่สามารถหาเหตุผลอะไรมาอธิบายได้ ดังเช่น ปรากรกฎการณ์ธรรมชาติมักถูกอธิบายด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคีให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟ้าร้องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์กำลังยกทัพ มีพวกรูตเป็นไฟร่พลไปรบยักษ์ ฟ้าแลบก็ว่าแสงจากนางมณีเมขลา ล่อแก้ว ฟ้าผ่าก็รามสูรขว้างขวาน เป็นต้น แต่ต่อทางวิทยาศาสตร์ได้พิสูจน์ชัดเจนแล้วว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ถือว่าความเชื่อถือเหล่านี้ไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ในความเชื่อถือของมนุษย์และได้เข้าแทนที่เรื่อยมา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้เป็นประการสำคัญ แต่ความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่การทำพิธีกรรมต่างๆ บูชา สักการะ เช่น สรง เพื่อให้อะไรที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรงและมีเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายและบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นขนบธรรมเนียมภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนา คือ แนวปฏิบัติการประพฤติตนตามศาสนา เกิดคัมภีร์ที่สำคัญขึ้นในศาสนาเช่นคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์ เกิดคัมภีร์ไบเบิลในคริสต์ศาสนา และเกิดคัมภีร์อัลกุรอานในศาสนาอิสลาม เป็นต้น สำหรับทางพระพุทธศาสนาเกิดพระธรรมคำสอนที่จำแนกเป็นบุญบาป ว่าคนทำดีมีบุญย่อมจะประสบผลเป็นความสุขสมบูรณ์ ได้เกิดในสวรรค์และจะหมดกิเลสตัณหา เข้าสู่พระนิพพาน คนทำชั่วคือบาป จะได้รับความทุกข์ทรมานตกนรกไม่มีวันหมดสิ้น หรือเป็นเวลานาน โทกฏินับกลับ คนที่เชื่อในคำสอนก็ประพฤติปฏิบัติตามด้วยความหวัง เพื่อให้พบกับความสุขในชีวิตของตน¹

เมื่อมีญาติหรือบุคคลใกล้ชิดภายในครอบครัวเสียชีวิตลง ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในทางศาสนา เป็นการแสดงออกเพื่อลดความตึงเครียดในจิตใจ และผสานความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ แสดงให้เห็นถึงการใช้ความเชื่อเป็นแนวทางในการตอบโต้กับสิ่งแปลกปลอมที่อยู่ภายนอกซึ่งมีพลังเหนือกว่า และความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่เป็นสาเหตุให้ต้องทำศพแบ่งออกได้ดังนี้คือ²

¹ มณี พะยอมยงค์, “ความเชื่อของคนไทย”, ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ*, เพ็ญศรี คุ้ม, ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, ปิยนาด บุนนาค และ วราภรณ์ ทินานนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 67-70.

² ฉวีวรรณ วงศ์ศรี, “งานศพในกรุงเทพมหานคร: การจัดการที่เหมาะสมในการถือปฏิบัติ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2555), หน้า 15-16.

(1) ความเชื่อว่าผู้ตายมีลักษณะความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่คนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้อุทิศอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ให้แก่ผู้ตาย เพื่อนำไปใช้ในโลกรของคนตาย

(2) ความกลัวที่เกิดจากความเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้ว ได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผี ที่อาจกลับมาบงกคนเพราะความเป็นห่วงคนเป็น หรือยังตัดไม่ขาดจากโลกนี้ อาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเดือดร้อน หวาดกลัวกับคนที่อยู่เบื้องหลังได้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีป้องกันหรือพิธีปัดรังควาน ที่อาจเกิดจากคนตายเพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่าง ๆ ที่ทำหลอกผีหรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านได้อีก

(3) ความเชื่อที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุขในโลกหน้าให้มากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพภักดี และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูต่อกตเวทิต

จากความเชื่อทั้ง 3 ประการ ที่กล่าวมานี้ความเชื่อใน 2 ประการแรก เป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่เนื่องในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ หรือความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างเป็นสากลที่คนดั้งเดิมทั้งโลกเชื่อถือกันอยู่ พิธีกรรมเกี่ยวกับศพจึงเป็นเรื่องของความเชื่อในเรื่องผีเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ความเชื่อทางพุทธศาสนาในประการที่ 3 จะไม่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนหรือรายละเอียดในการจัดการศพเท่าไรนัก แต่จะมีบทบาทในด้านการให้คำอธิบายและการตีความเชิงปรัชญา ความเชื่อในทางพุทธศาสนาในเรื่องบุญ กรรม โลกหน้า การปลงสังขาร การหลีกเลี่ยงความอัปมงคลต่าง ๆ ของความตาย น่าจะเป็นอิทธิพลของศาสนาฮินดูที่ผสมผสานอยู่ในพุทธศาสนามากกว่าจะพะวงกับพิธีจัดการกับคนตายในฐานะที่เป็นผี นอกจากนี้พิธีทางพุทธก็มักจะช่วยเสริมความเชื่อเดิมที่มีมาก่อนให้ดูสุภาพเรียบร้อยและศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยเฉพาะพิธีเผา ที่เดิมจะไม่เผากันที่วัดแต่จะทำในป่าช้า คือในเขตที่มีใช้ที่อยู่อาศัยของคน

ส่วนชาวองก็มีเชื่อเหมือนกัน มาจากพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของชาวองตั้งแต่ เมื่อครั้งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดลำพูน ชาวองได้นำศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของตนมาด้วย แต่เมื่อเวลาเนิ่นนานผ่านไปก็ได้มีการผสมกลมกลืนกับสังคมล้านนา มีการปรับให้เข้ากับท้องถิ่นใหม่ เช่น การคัดลอกตำนาน พระเจ้าสิบสองโลก มีเนื้อหากว่าถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์โลกตามสถานที่ต่างๆ ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปถึงคอบมหายังคะหรือคอบมของ และได้ทรงทำนายอนาคตต่อไปบริเวณนี้พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรือง การคัดลอกมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และเชื่อมโยงเมืองและท้องถิ่นต่างๆ ในล้านนาและหัวเมืองตอนบนเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้คนในแถบนี้รับรู้ถึงชื่อบ้านนามเมือง รวมถึงเรื่องราวต่าง ๆ เป็นการเชื่อมโยงเมืองของให้มีความสัมพันธ์กับเมืองต่าง ๆ ด้วยกิจกรรมทางศาสนาเป็นจุดเชื่อมต่อพระสงฆ์และผู้คนในท้องถิ่นเดินทางติดต่อกันด้วยกิจทางศาสนา จนปรากฏเป็นประเพณีการไหว้พระธาตุการสงฆ์พระธาตุและการจาริกแสวงบุญด้วยการเดินทางไปไหว้พระธาตุตามปีเกิดตน นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในช่วงแรก

ของการอพยพเข้ามาอยู่เมืองลำพูนของชาวยอง ด้วยความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานความผูกพันอยู่กับ พระพุทธศาสนา จึงมีการสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ในบางแห่ง ชาวยองได้พบวัดที่ถูกทิ้งร้างในช่วงสงคราม ก็จะเข้าไปตั้งถิ่นฐานและบูรณะวัดร้างนั้นเสียใหม่จนกลายเป็นวัดของชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะชาวยองนั้นมีประเพณีบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัดให้มีความสวยงามอยู่เสมอ

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับความตายนั้นอาจปรากฏเกี่ยวข้องกับประเพณี เช่น ประเพณี สงกรานต์ ในวันพญาวันซึ่งเป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ จะมีการทำบุญทางศาสนาในเวลาเช้า ผู้คนจะนำเอาสารอาหารหวานคาวต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระ โดยจะทานขันข้าวเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วด้วย จากนั้นจะนำตุ่งหรือธงซึ่งได้เตรียมไว้ไปปักบนเจดีย์ทราย ทั้งนี้ มีคิดว่าการทานตุ่ง นั้นมีอันิสงส์ สามารถช่วยให้ผู้ตายที่มีบาปหนักถึงตกนรกนั้นสามารถพ้นจากขุมนรกได้ เป็นต้น³

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตเกี่ยวกับความเชื่อของชาวยองโดยนักวิชาการว่า ความเชื่อหลายอย่างมีเหตุผลแฝงอยู่อย่างลึกซึ้งถ้าปฏิบัติตามก็จะเกิดผลดี แต่ก็เห็นในอีกด้านหนึ่งที่เกี่ยวกับโทษที่อ้างถึงค่อนข้างรุนแรงเกินความเป็นจริงและบางครั้งก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่ก็วิเคราะห์ได้ว่าเป็น กุศโลบายในการปลูกฝังคำสั่งสอน โดยมีลักษณะเป็นข้อห้าม การสำรวมกายและวาจาและประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น⁴

2.1.2 ประเพณีและพิธีกรรมงานศพ

พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนา มีพิธีกรรมปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนมากมายหลายขั้นตอน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานกันทั้งความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง และผสมผสานลงตัวจนกลายเป็นประเพณีที่ยึดถือและต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมล้านนา และการปฏิบัติตามประเพณีล้านนาในแต่ละท้องถิ่นยังมีความเชื่อที่แตกต่างกันในบางอย่าง แต่ส่วนใหญ่ค่อนข้างที่จะเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะชาวล้านนาถือว่าการตายของคนใดคนหนึ่งชุมชนถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบช่วยเหลือในการจัดพิธีกรรมให้เรียบร้อย ไม่ว่าจะงานศพนั้นจะเป็นงานศพของใคร เจ้านาย พระภิกษุสงฆ์ หรือชาวบ้านสามัญธรรมดา แต่มิใช่เพียงการจัดพิธีกรรมงานศพเท่านั้นแต่อาจให้ความสนใจ ใส่ใจดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่ก่อนตาย จึงพบว่าในล้านนานั้นเมื่อมีคนป่วยไข้ไม่สบาย มีอาการหนัก ก็จะไปเยี่ยมเยียนให้

³ ฉินาพร แสงเหมือนขวัญ, “การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), หน้า 20-28.

⁴ เจษฎา สอนบาลี, วรรณกรรมทางพุทธศาสนากับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ชาวยองในจังหวัดลำพูน, *บททวนถกเถียง องค์ความรู้ของคนไทยในล้านนาในรอบสองทศวรรษ*, (เชียงใหม่: เสวนาทางวิชาการเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลอง 2 ศตวรรษ จากเมืองของสุล่านนา, 24 มีนาคม 2559), หน้า 2.

กำลังใจ ไปดูใจ จนวาระสุดท้ายของชีวิต คือการหมดลมหายใจ เมื่อทราบแน่ชัดว่ามีการตายเกิดขึ้น ภาระหน้าที่ต้องเป็นเรื่องของคนผู้เป็น ญาติพี่น้อง ชาวบ้านต้องให้ความช่วยเหลือเจ้าภาพ นับตั้งแต่แบ่ง บอกสัญญาณให้ชาวบ้านได้รับทราบ การส่งสัญญาณคือการร้องให้เสียงดัง เรียกว่า “การหุย” (การร้อง ให้ที่เสียงดังพร้อมทั้งบ่นเพื่อรำพึงรำพัน ถึงความรักความอาลัยในตัวของผู้ที่จากไป) เมื่อชาวบ้านได้ ยินก็จะมาคุดมาช่วยปลอบใจ และช่วยจัดพิธีกรรมตามขั้นตอนต่อไป

เมื่อมีคนตายก็นิยมเอาโลงศพใส่ในเรือนศพ แล้วลาก หรือ หาม ไปสู่ป่าช้าถือกันว่า บุคคลที่ ตายไปแล้วควรได้อยู่ในเรือนที่สวยงาม เป็นปราสาทปราสาท หรือ เรือนยอด อันเป็นเกียรติยศแก่คน ตาย และเป็นเครื่องบอกถึงความมั่งคั่งของลูกหลาน ที่ได้ทำเรือนศพอย่างประณีตเรือนศพที่ใช้กันใน ล้านนามีด้วยกันหลายประเภท และเรือนศพทุกชนิดนิยมใช้ลากไป โดยมีล้อเล็กๆ อยู่ใต้ฐานแม่สะดึง หรือ แม่เรือมีเอาไว้เคลื่อนนำศพไปเผา ณ ที่ใดที่หนึ่ง หรือ ในบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน สมัยโบราณที่ มีการห้ามไปอย่างเดี๋ยวกคือ ถ้าเป็นไพร่ห้ามนำศพใส่ปราสาท เพราะคนล้าหนา ในอดีตถือว่ามันซิด คือ เป็นการไม่สมควร จะมีก็แต่เพียงศพพระมหากษัตริย์ เจ้านายพระสงฆ์ ชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นรูปแบบและ ประเภทของงานก็แยกตามลักษณะฐานะทางสังคมของบุคคลผู้ตาย มี 3 ประเภท ดังนี้

(1) ศพคนชั้นสูงที่ต้องสร้างปราสาท ได้แก่ พระสงฆ์สำคัญ กษัตริย์ และผู้มีเชื้อสายเจ้า สายนายเท่านั้น ตั้งโลงบรรจุศพไว้ใน เรือน ของ ปราสาท มีการแห่แห่น ด้วยเครื่องประ โคมดนตรีตัว ปราสาทนั้น ต้องมีเสาอย่างน้อยตั้งแต่ 12 ต้นขึ้นไป จนถึง 24 ต้น หลังคามีจั่วทั้ง 4 ด้าน แต่ละจั่วยัง ซ้อนกันขึ้นอีกหลายชั้น (3-5-7-9 ชั้น) มีเครื่องหลังคา มียอด มีข้อฟ้า ไบระกา จึงถือเป็นการสมควรแก่ สถานภาพ ถึงกำหนดมีการชักลากปราสาทศพไปสู่ฌาปนสถาน

(2) ศพของเศรษฐี มหาเศรษฐี คหบดี คนชั้นกลางที่เป็นคนสามัญธรรมดา จะมีแบบไม้ ศพต่างหาก เรียกกันว่า “ไม้หลังกาย” คือ ไม่มีลักษณะเป็นปราสาทเต็มที่มีเสาได้ 8 ต้น หลังคาไม่มี ยอด ศพของคนสามัญนี้จะลากไม่ได้ จะแห่เครื่องดนตรีประ โคมก็ไม่ได้ถือว่า ชิด ผิดประเพณี การนำ ศพไปเผาที่ป่าช้าต้องใช้วิธีหามไป

(3) ศพชาวบ้าน หรือ ไพร่ ทัวไป ก็มีไม้ศพเรียกตามภาษาช่างว่า “แบบกาจ” คือ มีเสา เพียง 6-8 ต้น มีหลังคาแต่ไม่มีจั่ว หลังคาเป็น “แอมควบ” ศพคนสามัญชาวบ้านชาวไพร่ ชักลากไม่ได้

⁵ พิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง), พระอริการ, “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 17-18.

แห่งนครไม่ได้ ถือว่า “ซิด แพ้บ้านแพ้เมือง” ถ้าศพใดขึ้นทำ เชื่อกันว่าความฉิบหายวอยวอดจะตกแก่ญาติมิตรลูกหลานที่อยู่ข้างหลัง⁶

อย่างไรก็ดี แม้การจัดงานศพจะมีรูปแบบและประเภทของงานแตกต่างกันตามฐานะทางสังคมของผู้ตาย แต่ชาวล้านนาก็ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะการตายของผู้ตาย ซึ่งจะมีส่วนทำให้การจัดพิธีกรรมงานศพแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของการตาย โดยชาวล้านนาได้แบ่งประเภทของการตายไว้ 2 ประเภท คือ ตายดี และตายร้าย

(1) ตายดี หมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มียศมากก็จะเรียกว่าตายด้วยโรชรา การตายด้วยการป่วยไข้ต่างๆ เหล่านี้คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะมีการประกอบพิธีตามประเพณีได้อย่างครบถ้วน

(2) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ การตายกลม การตายพราย ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย ถูกเสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าดีด วัวควายขวิด ไฟผ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืน ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย งูกัดตาย จมน้ำตาย ตายในเดือนดับ เดือนเพ็ญ นั่งตาย หลับตาย เรียกว่านั่งตายนอนตาย เชื่อว่าผีมาฆ่าให้ตาย จึงจัดอยู่ในประเภทของการตายร้าย หรือตายโหง

ดังนั้นการจัดพิธีกรรมศพลักษณะการตายทั้ง 2 อย่างข้างต้นจึงมีความแตกต่างกันอย่างมาก การตายดีจะมีการจัดพิธีกรรมที่ละเอียด พิถีพิถัน ให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี ให้เหมาะสมกับฐานะค่านิยมที่ดีในสังคม นับตั้งแต่พิธีกรรม อาบน้ำศพ การห้างลอย การใส่หีบศพ การจัดดอกไม้ประดับ การสร้างปราสาทศพ การทำเรือหนาน การสวดอภิธรรมศพ ตลอดถึงการบรรเลงดนตรีขับกล่อมงานศพ การประชุมเพลิงหรือการเผา ตลอดจนถึงพิธีหลังเสร็จสิ้นการเผาศพ ก็ยังมีการเก็บกระดูก มาทำบุญ การเจริญพระพุทธมนต์ การถวายอาหารแด่พระสงฆ์ (दानขันข้าว) ส่วนการจัดการศพคนตายร้ายดูเงียบเหงา รวบรวม ขัดสน มีดมน และมี “ซิด” ข้อห้ามบ่งเฉพาะ ถ้าตายโหงนอกบ้านก็จะนำศพเข้ามาในบ้านไม่ได้ จะเก็บศพไว้ข้างคอกก็ได้ ต้องรีบนำไปฝังในป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น หากตายในเวลากลางคืน ก็จะนำไปฝังในเวลากลางคืนของวันนั้น โดยชาวบ้านจะช่วยกันจุดได้คุ้มกันไปฝังที่ป่าช้า ตายวันนั้นก็ต้องฝังในวันนั้น หากตายในป่าก็ให้ฝังในป่า จะเห็นได้ว่าการจัดงานศพของผู้ตายดีและการจัดงานศพของผู้ตายร้ายมีความแตกต่างกันที่เป็นลักษณะเฉพาะเพราะชาวล้านนามีความเชื่อว่ามีผีที่ตายร้ายเป็นการตายในลักษณะผิดธรรมชาติ ต้องทำพิธีเพื่อป้องกันความโชคร้ายและ

⁶ วีรชน อัครธมฺโม (คาสอนพันธ์), พระมหา, “คุณค่าประเพณีหอยส้อล้านนา: กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ)”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 35-36.

ความอัปมงคลต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับครอบครัวและญาติพี่น้อง⁷ แต่ท้ายที่สุดก็คือการนำศพชาวบ้าน
สามัญชน (ทั้งตายดีหรือร้าย) ไปป่าช้า ต้องห้ามสถานเดียว การเคลื่อนศพไปจะเป็นคานหาม
จำนวนคนหาม 4 คน โดยชาวบ้านเปลี่ยนคนหาม แต่รายที่ตายไม่คั้นนั้น จะไม่มีพระสงฆ์จูงศพไปป่าช้า
เรียกว่า “ตายไปได้หันหน้าดูหน้าพระ” จะทำสังฆทานก็ไม่ได้ จะทำบุญขันข้าวก็ไม่ได้ ทานได้อย่าง
เดียวคือทานข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่ง ตายโหงวบางกรณีถ้าจะเผา ต้องทำพิธีกรรมบางอย่างก่อน
จึงจะเผาได้⁸ และถ้าเป็นศพของพระภิกษุ⁹นั้นจะมีขบวนโดยมีธรรมมาสน์เทศน์หน้าศพ พระภิกษุ
สามเณรและชาวบ้านชักลากปราสาทที่นิยมสร้างปราสาทเป็นรูปนกหัสติลิงค์ ปราสาททรงจัตุรมุข
หรือแต่ตามแต่ความศรัทธาเลื่อมใสของคณะศิษยานุศิษย์ ส่วนข้างบนปราสาทจะมีชายนุ่งชุดขาวยื่น
ข้างโลงศพเพื่อประคองโลงศพ ถัดจากปราสาทศพก็จะเป็นวงดนตรี ปี่พาทย์พื้นเมือง ที่คอยบรรเลง
เพลงปราสาทไหว ในระหว่างที่เคลื่อนศพชาวบ้านก็จะ โปรยเหรียญซึ่งจะนำเอาเหรียญเงินบรรจุไว้ใน
ลูกมะนาว เรียกว่า “โหงมะนาว” ถือเป็นการ โปรยทานชนิดหนึ่ง ครั้นขบวนศพมาถึงที่ป่าช้า ก็จะนำ
ปราสาทศพไปตั้งไว้ ณ สถานที่ตั้งศพ ซึ่งจัดเตรียมไว้แล้วโดยมีการตกแต่งด้วยราชวัตร หรือจัดทำเมรุ
ชั่วคราวไว้ ก่อนจะมีพิธีเผาศพก็จะมีพิธีกรรมเหมือนศพชาวบ้าน คือ มีการทอดผ้าบังสุกุล วาง
ดอกไม้จันทน์เคารพศพ แต่ที่พิเศษกว่าศพของชาวบ้านทั่วไปคือคณะศิษยานุศิษย์และชาวบ้านทั่วไป
จะนำพิน ซึ่งพินนั้นไปเป็นไม้หอม หรือเป็นต้นดอกไม้ เช่น ต้นดอกจำปา ดอกจำปี ดอกปีป เป็นต้น
มารวมกันเพื่อร่วมกันเผาหรือส่งสการให้กับพระสงฆ์ที่มรณภาพนั้น

อย่างไรก็ตามดังที่กล่าวมาแล้วทั้ง เมื่อพิจารณาภาพรวมของประเพณีและพิธีกรรมงานศพของ
ชาวล้านนาในอดีต พบว่า เป็นไปอย่างเรียบง่าย เนื่องจากชุมชนแต่ดั้งเดิมบ้านเรือนตั้งอยู่ค่อนข้าง
ห่างไกลกัน เมื่อมีคนตาย ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมใกล้ชิด นอกจากญาติพี่น้องแล้วก็มักเป็นเพื่อนบ้าน
ใกล้เคียงเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการกระทำซ้ำๆ พิธีกรรมงานศพแบบล้านนาก็ได้มีความซับซ้อนมาก
ยิ่งขึ้นในด้านขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ และข้าวของเครื่องใช้ที่ประกอบในพิธี ตั้งแต่วันที่ มีคนตายจนถึง
วันที่ทำพิธีปลงศพ รายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการเหล่านี้สามารถสรุปแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนหลัก
ดังนี้⁹

(1) การเตรียมศพ ก่อนจะนำร่างผู้ตายใส่โลงศพ จะต้องเตรียมศพตามประเพณีดังนี้

(1.1) การอาบน้ำศพ ญาติมิตรจะนำร่างผู้ตายไปอาบน้ำเสร็จแล้วนำเสื้อผ้าที่ผู้ตาย
ชอบใส่หรือเสื้อผ้าที่สวยงามที่สุดมาสวมใส่ พร้อมกับแต่งหน้าทาแป้งหวีผมและนำศพไปวางบนเสื่อ

⁷ บุญยากร ตีระพฤติกุลชัย, “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับแปลงความหมายในพิธีกรรมงานศพ”, (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทสาขาศาสตรคุษภักดิ์ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 30.

⁸ พิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), พระอธิการ, “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษา
บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา”, หน้า 17-27.

⁹ บุญยากร ตีระพฤติกุลชัย, “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับแปลงความหมายในพิธีกรรมงานศพ”, หน้า 33-37.

(1.2) การนำเงินใส่ปากศพ เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ญาติจะนำเงินใส่ในปากของผู้ตายหรือบางแห่งก็นำหมากที่ทำเป็นคำใส่ในปากของผู้ตายแทน เรียกว่า สุกหมาก

(1.3) การมัดตราสังศพ ก่อนมัดตราสัง ผู้ทำพิธีจะจัดมือศพให้พนมไว้ที่อก โดยมีกรวยดอกไม้และรูปเทียนอยู่ในมือ แล้วผูกด้วยด้ายดิบ จากนั้นจึงมัดตราสังศพด้วยฝ้ายจรสาดสอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอน แล้วผูกตรงมือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และตรงเท้าหนึ่งเส้น จากนั้นจะหามศพนอนบนแคร่ไม้ไผ่ซึ่งถักเตรียมไว้มีขนาดเท่าโลงศพ จากนั้นจะนำศพไปนอนไว้ตรงชื่อ (ในกรณีที่ยังไม้ได้ใส่โลง) แล้วนำไม้ไผ่ 2 ลำมาตั้งค้ำลง โดยผูกกับข้อค้ำหัวศพและเท้าศพ แล้วเอาเชือกจูงไม้ไผ่ขนานกับพื้นบ้าน ใช้ผ้าห่มคลุมศพ โดยพาดบนเชือกที่จูงไว้ซึ่งมีลักษณะคล้ายจั่วหลังคาบ้าน ส่วนใบหน้าก็ปิดด้วยผ้าขาวหรือผ้าเช็ดหน้า แล้วจุดไฟยามไว้ตรงศีรษะศพ

(1.4) การนำศพใส่โลง โลงศพของชาวล้านนา นั้น จะได้ช่างใหญ่ (สล่าเก่า) และชาวบ้านช่วยกันประกอบขึ้น พื้นโลงจะรองด้วยขี้เถ้าจากฟางข้าวให้หนาประมาณ 10 ซม. เพื่อดูดซับน้ำเหลืองและดูดกลิ่นศพ หรือบางแห่งจะใช้ พักเจียวผ่าครึ่งไว้ใต้โลงเพื่อช่วยดูดกลิ่นก็ได้ ก่อนนำศพใส่โลง สล่าเก่าจะทำพิธีเบิกโลง โดยนำใบไม้มาปิดในโลง 3 ครั้ง พร้อมกับพูดว่า ขวัญคนหนี ขวัญผีอยู่เสร็จแล้วจึงนำศพใส่ในโลง

(2) การบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล จะต้องจัดหาเครื่องสักการะมาตั้งไว้ใกล้ศพ ซึ่งมีหลายอย่าง ได้แก่ ไฟยาม ตุงสามหาง บาตรพระ ถุงห่อข้าวซึ่งทำจากผ้าขาว ใส่อาหาร เมียงบุหรี และเข็มเย็บผ้าฝ้ายจูงซึ่งเป็นด้ายดิบสำหรับพระสงฆ์จูงศพไปป่าช้า ตุงเหล็กตุงทอง และมะพร้าวสำหรับล้างหน้าศพก่อนเผา สิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็นชุดของสังฆะในพิธีกรรมงานศพ

(3) การจัดการศพ วันกำหนดเผาศพทางล้านนาจะหลีกเลี่ยงไม่ให้ตรงกับวันพระหรือวันเก้ากอง (ขึ้น 9 ค่ำ แรม 9 ค่ำ) ในกระบวนการจัดการศพประกอบไปด้วยพิธีกรรมปลีกย่อยหลายอย่าง ได้แก่

(3.1) การบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพ ในช่วงเช้าลูกหลานของผู้ตายมักจะทำพิธีบวงสรวงไฟเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ณ วัดในชุมชน หลังจากพระสงฆ์และสามเณรฉันเพลที่วัดเสร็จแล้ว จะเดินทางมาบ้านงานศพเพื่อประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพและทำพิธีสวดถอนศพ หลังจากนั้นญาติจะจูงศพลงจากบ้าน โดยจูงด้านปลายเท้าศพลงบันไดก้านกล้วยจำลองซึ่งวางทาบบันไดจริง เมื่อหามศพลงไปแล้วจึงจะยกบันไดก้านกล้วยออก หลังจากนั้นจะนำศพขึ้นวางบน ไม้ศพหรือเรือนสำหรับปลงซากศพคนตาย ไม้ศพของชาวล้านนาจะมีรูปพรรณสัณฐานแตกต่างกันออกไปตามฐานะทางสังคมของคนตาย ได้แก่ แมวควบ ปากกระบาน หลังกลาย ปราสาทยอดเดียว ปราสาทจักรมุข 7 ชั้นหรือ 9 ชั้น และเมรุ

(3.2) การเคลื่อนศพไปป่าช้า หลังจากนำศพวางบน ไม้ศพแล้ว ก่อนที่ขบวนศพจะเคลื่อนสู่ป่าช้า สล่าเก่าจะใช้มือขวาทือขวานลับที่ไม้แม่ข้างเบา ๆ 2-3 ที พร้อมกับเสกมนต์เป่าเรียกว่า

พิธีบาคหัวคาน ส่วนมือซ้ายจะถือกระทงใส่ข้าว 1 ปั้น กล้วย 1 ลูก จากนั้นจึงจะหามศพไปได้ ขบวนหามศพไปป่าช้าจะมีการจัดลำดับ ประกอบด้วย คนแบกตุง 3 หางพร้อมทั้งสะพายถุงห่อข้าว พระสงฆ์จูงศพ คนแบก ไม้ค้ำหมุด (หมุดทำจากผ้าห่มเก่านำมาพันให้เป็นเกลียว เสียบด้วยไม้ไผ่ แล้วจุดไฟที่ปลายผ้าเพื่อกลบกลิ่นศพ นอกจากนี้ยังใช้ไม้ค้ำหมุดดังกล่าวเพื่อใช้ในการจุดเผาศพด้วย เพราะมีความเชื่อว่าจะต้องนำไฟจากบ้านที่ตั้งศพไปเผาศพ หากลืมนำไปจะกลับไปเอาไฟจากบ้านไม่ได้ จะใช้ไฟของคนอื่นก็ไม่ได้ จึงเป็นเรื่องยุ่งยากมาก ดังนั้นจึงกำหนดให้มีคนแบกไม้ค้ำหมุดไว้) ขบวนศพจะเคลื่อนไปตามถนนโดยไม่ผ่านบ้านหรือสวนของคนอื่น ระหว่างทางผู้ร่วมขบวนหามศพจะไม่เหลียวหลัง บางครั้งเมื่อถึงทางแยกคนที่หามศพจะนำศพวนเวียนไปมา บางครั้งก็นำศพวางถนนเพราะเชื่อว่าจะทำให้ผีกลับบ้านไม่ถูก เมื่อขบวนเริ่มเคลื่อนสู่ป่าช้า สล่าเกี้ยวจะท่องคาถาทัก ผีเจียงเหมี้ยง (ผีที่ดูแลป่าช้า) ที่มาทักทายผีใหม่

(3.3) การบังสุกุลศพ เมื่อขบวนศพหยุดตรงหน้าศาลาป่าช้าแล้ว ชาวบ้านจะช่วยกันตัดไม้ไผ่ที่ใช้ทำคานหามศพ เพื่อทำ กระจบอกใส่สำหรับกรวดน้ำ (ภาษาล้านนาเรียกว่ากระจบอกน้ำหยาด) และผ้าไม้เป็นซีก สำหรับทำไม้เท้าให้พระสงฆ์ถือออกมาพิจารณาผ้าบังสุกุล ในอดีต ผ้าที่ใช้ทำผ้าบังสุกุลนั้น ไม่ได้ซื้อหาเหมือนในปัจจุบัน แต่จะใช้ผ้าขาวที่เวียนรอบฐานไม้ศพหรือรอบโลงศพมาฉีกให้เท่ากับจำนวนพระสงฆ์ เมื่อ พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว ก็จะนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ นำโลงศพที่ทำด้วยไม้จริงไปคว่ำลง แล้วใช้ขวานสับด้านข้างตรงกลางโลงให้เป็นช่อง ส่วนศพนั้นจะตัดเชือกที่มัดมือมัดเท้าออกแล้วยกศพใส่ในโลงเหมือนเดิม โดยศพที่เป็นผู้ชายให้นอนคว่ำ ศพผู้หญิงให้นอนหงาย หลังจากนั้นจะนำศพเวียนซ้ายรอบเชิงตะกอนแล้วจึงยกศพขึ้นกองฟืน

(3.4) การเผาศพ ก่อนทำการเผาศพ ชาวบ้านจะเตรียมเชิงตะกอนเผาศพซึ่งแต่เดิมเคยใช้ไม้คานล่างหามศพมาฝังทำเป็นเสา 2 แถว ตรงกลางนำฟืนมาเรียงไว้ทับกันเป็นชั้น ไม้ที่ใช้ทำฟืนจะต้องเป็นไม้ที่ไม่มีรสเปรี้ยวเพราะจะทำให้ศพหดตัวแล้วลุกนึ่งหรือยกขาขึ้นได้ ระหว่างการเผาศพสัปเหร่อ (ภาษาล้านนาเรียกว่าช่างไฟ) จะใช้อุปกรณ์คือไม้ไผ่หรือไม้รวกยาวประมาณ 5 เมตรที่เรียกว่า ไม้โทวา เกลี้ยซากศพ

(3.5) การอยู่ “เฮือนเย็น” การอยู่เฮือนเย็นหรือเรือนเย็นในภาษาไทยกลางหมายถึงการกลับไปยังบ้านเจ้าภาพงานศพอีกครั้งหนึ่ง เหตุที่เรียกว่า เฮือนเย็น ก็เพราะบ้านที่คนในครอบครัวได้ตายจากไปจะอยู่ในสภาพเงียบเหงาว่างเวง เย็นยะเยือก นำหวาดกลัวนั่นเอง หลังจากเผาศพเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะกลับไปยังบ้านศพอีกครั้งเพื่อช่วยเก็บข้าวของเครื่องใช้ ทำความสะอาดบริเวณบ้าน เจ้าภาพจะนำภาชนะ บรรจุน้ำส้มป่อยตั้งไว้ที่ประตูบ้านเพื่อให้ผู้ที่กลับจากการเผาศพประพรมสิริชะ กลางคืนชาวบ้านจะยังอยู่ที่บ้านศพเพื่อเป็นเพื่อนเจ้าภาพ หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน คนเฒ่าคนแก่จะเล่าเรื่องซึ่งเป็นนิทานตลกพื้นบ้านของล้านนาให้เด็กๆ และผู้สนใจฟัง บางครั้งก็นำข้าว วรรณกรรมพื้นบ้านมาเล่าสู่กันฟัง หรือบรรเลงสะล้อ ซอ ซึง ให้เจ้าภาพคลายความเศร้าโศก เมื่อถึงเวลานอนจะจับ

กลุ่มกันนอนกลางห้องโถง โดยเจ้าของบ้านและชาวบ้านต้องนอนบนเสื่อเท่านั้น โดยการที่ชาวบ้านมานอนเป็นเพื่อนนี้จะใช้เวลา 3 คืน หรือ 7 คืน ในช่วงที่อยู่เอื้อนเย็นนี้ลูกหลานผู้ตายจะจัดสำรับอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัดด้วย

(3.6) การเก็บอัฐิ หลังจากเสร็จพิธีเก็บอัฐิแล้ว ในเช้าวันรุ่งขึ้นญาติของผู้ตายจะนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปไปทำพิธีที่ป่าช้า เมื่อไปถึงพระสงฆ์ที่อาวโธสูงที่สุด (ภาษาล้านนาเรียกว่า ปู่จ้าน) จะนำกระทงที่ใส่ข้าวปลาอาหารไปวางไว้ใกล้เชิงตะกอนเพื่อบอกให้ผีเจียงเหมียงปล่อยดวงวิญญาณของผู้ตายไปรับสังฆทานอุทิศที่บ้านในวันถัดไป หลังจากนั้น จะเก็บกระดูกใส่หม้อปิดด้วยผ้าขาว แล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสกุล เสร็จแล้วจึงเปิดผ้าขาวให้ญาตินำน้ำส้มป่อยมาประพรมขอขมาลาโทษที่ได้ล่วงเกิน พอเสร็จพิธีแล้วจะนำกระดูกไปฝังที่โคนต้นไม้ในป่าช้านั้นเอง ตอนเย็นพระสงฆ์จะไปสวดพระพุทธรูปเพื่อขับไล่ผีที่บ้านอีกครั้ง และญาติจะทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายอีกครั้งหนึ่ง แต่ในระยะหลัง การจัดพิธี ที่ป่าช้าเริ่มไม่สะดวกจึงย้ายมาทำบุญที่วัด โดยจะนำกระดูกมาฝากไว้ที่วัด ในวันเตรียมงานก่อนถึงวันทำบุญ 1 วัน (ภาษาล้านนาเรียกว่าวันดา) ชาวล้านนาไม่นิยมนำกระดูกเข้าบ้านเหมือนชาวภาคกลาง สำหรับกระทงที่ใส่ข้าวปลาอาหารจะทำ 2 ชุด สำหรับ ผีเจียงเหมียงและสำหรับแม่ธรณี ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสังฆทาน ภาชนะที่บรรจุสังฆทานเป็นตะกร้าที่มีรูปทรงคล้ายเต้าช้าง มีพื้นที่ยกขึ้นกึ่งกลางตะกร้า เรียกว่า ก้วยตั้นจ้าง กรูด้วยใบตองสด ภายในบรรจุข้าว น้ำอาหาร และผลไม้ต่างๆ พอวันรุ่งขึ้นก็นำไปทำบุญที่วัดพร้อมกับก่อเจดีย์ทรายจำนวน 108 กอง ปักด้วยซ่อที่ทำด้วยกระดาษสีขาวและเทียนตามจำนวนกองทราย เวียนรอบด้วยด้ายสายสิญจน์แล้วโยงขึ้นไปในวิหารอันเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม เมื่อถึงกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรมก็จะสมทานเบญจศีล แล้วนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 4 รูปพิจารณาผ้าบังสกุลที่วางบนปากหม้อกระดูกเสร็จแล้วญาติจะถวายสำรับอาหารและสังฆทาน และนำน้ำขมิ้นส้มป่อยประพรมเพื่อขอขมากระดูกผู้ตาย แล้วนำกระดูกผู้ตายไปบรรจุไว้ในสตูบ ซึ่งสร้างเตรียมไว้ในบริเวณวัด เป็นอันเสร็จพิธี

2.2 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชาวยองในจังหวัดลำพูน

2.2.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาวยองในจังหวัดลำพูน

หากจะกล่าวถึงเมืองในแถบล้านนาของไทย โดยเฉพาะเมืองลำพูนนั้น นับว่าเป็นเมืองที่มีผู้คนที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก ไตหรือไท อย่างไตโยน ไตลื้อ ไตเงิน ไตใหญ่ (เงี้ยว) มอญ (เม็ง) ลัวะ ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) พม่า (ม่าน) เป็นต้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในเมืองลำพูน คือประมาณร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด นั่นก็คือ ชาวยอง หรือ ไตยอง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองยองคือกลุ่มชนชาติไทลื้อจากสิบสองปันนา จึงเรียกชาวไทลื้อที่เข้ามาในเมืองยองว่าไตยอง ดังนั้นชาวยองกับไทลื้อจึงเป็นชนชาติพันธุ์กลุ่มเดียวกันที่มีถิ่นฐานอยู่ ณ เมืองยอง ซึ่งเป็นเมืองที่มีชื่อเดียวกับแม่น้ำคือแม่น้ำยอง

อยู่ใกล้กับแม่น้ำโขง ในอดีตเมืองของมีชื่อว่า มหิยังคนะ (ที่ว่าคนเมืองของเองที่ เป็นผู้เฒ่าผู้แก่เรียกเมืองว่า เจงจ้าง - เมืองเชียงช้าง) และเรียกตัวเองว่าชาวไตเมืองของ¹⁰ ส่วนตัวเมืองของนั้นถูกสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยชาวพื้นเมือง เมื่อมีผู้คนอพยพจากเมืองเชียงรุ่งเข้าไปสร้างบ้านแปงเมือง มีเจ้าเมืองเชื้อสายไทลื้อปกครองบ้านเมืองสืบต่อกันมาบางช่วงเวลาก็เป็นเมืองร้างเพราะมีการศึกสงคราม ปัจจุบันเมืองของมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐฉานในประเทศพม่า มีระยะทางจากเมืองท่าจีเหล็ก ด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายไปทางทิศเหนือถึงเมืองของ ประมาณ 157 กิโลเมตร¹¹

ในปี พ.ศ.2347 พระเจ้ากาวิละได้ก่อการเพื่อยึดเมืองเชียงใหม่คืนจนสำเร็จ จากพม่าที่ปกครองเมืองเชียงใหม่ซึ่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามายาวนานถึง 246 ปี (พ.ศ.2101-2347) จากนั้นได้ทำการสถาปนาเมืองเชียงใหม่และเมืองลำพูนขึ้นอีกครั้ง แต่การฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิละประสบปัญหาอย่างมากเนื่องจากช่วงนั้นเชียงใหม่เป็นเมืองร้างและขาดแคลนกำลังคนอย่างมาก เมืองลำพูนก็อยู่ในสภาพเดียวกันกับเมืองเชียงใหม่ คือ มีสภาพเป็นเมืองร้างเพราะตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย ทำให้ความสำคัญของเมืองลำพูนที่เคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรหรือศูนย์กลางล้นเกล้า อยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เมื่อเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ผู้คนในเมืองถูกกวาดต้อนไปเมืองอังวะ รวมถึงแตกกระสานซ่านเซ็นหนีภัยไปยังแหล่งอื่นๆที่มีความปลอดภัยกว่า ทำให้ผู้คนในเมืองลำพูนลดน้อยไปเป็นจำนวนมาก¹² แต่พระเจ้ากาวิละก็มีความคิดที่จะกอบกู้เมืองลำพูนด้วยเช่นกัน ด้วยทรงเห็นว่าในอดีตเคยเป็นราชธานีหรือศูนย์กลางที่รุ่งเรืองมาช้านานก่อนเมืองอื่นในล้านนา จึงทำการรวบรวมคนพื้นเมืองกลุ่มต่าง ๆ จากหลายท้องที่ ให้เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และเชียงราย และในขณะที่เดียวกันก็ให้เจ้าอุปราชธรรมลังกา (น้อยธรรมลังกา) พร้อมกับเจ้าคำฝั้นอนุชาของพระเจ้ากาวิละ ที่ขณะนั้นครองเมืองเชียงใหม่ช่วยกันยกทัพจากเชียงใหม่ไปตีหัวเมืองต่างๆ ทางแคว้นสิบสองปันนา เบื้องต้นได้ยึดเอาเมืองของซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญที่สุดก่อน เพื่อใช้เป็นที่ยึดมั่นสำหรับออกไปตีอีกหลายหัวเมืองจนสามารถยึดและครองเมืองต่างได้อีกถึง 12 หัวเมือง เมื่อหัวเมืองเหล่านั้นยอมสวามิภักดิ์แล้วพลอยทำให้หัวเมืองอื่นๆ ในบริเวณนั้นยอมสวามิภักดิ์ต่อเมืองเชียงใหม่ตามไปด้วยอีกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองกาย เมืองแลม เมืองขัน เชียงขวาง เมืองวะ เมืองหลวง เมืองหุน เมืองแซ่ เมืองราย

¹⁰ ASTVผู้จัดการออนไลน์, “ของ” ต้นตระกูลคนลำพูน กับตัวตนบนวิถีอันเป็นเอกลักษณ์, (ออนไลน์), แหล่งอ้างอิง: <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9540000145872>.

¹¹ อภินันท์ ธรรมเสนา, “การประกอบสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มคนของในจังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 35.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

เมืองเจียง ท่าล้อ เมืองพาน เมืองม้า เมืองลา เมืองของ เมืองวัง เมืองมวง เมืองขาง เมืองงาด เมืองออ เมืองจิม เมืองเสียว เมืองสูง และเชียงรุ่ง¹³

เนื่องการฟื้นฟูเมืองลำพูนให้ได้นั้น จำเป็นต้องมีประชากรเป็นเครื่องมือสำคัญในการร่วมกับบูรณะเมือง จึงนำไปสู่การ “เทครัว” ด้วยการอพยพคนเมืองของมาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนเมื่อปี พ.ศ. 2348 การอพยพคนจากเมืองของในครั้งนั้นมีจำนวนกว่าหมื่นคน ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงระดับเจ้านายขุนนาง ผู้นำชุมชนระดับต่าง ๆ ช่างฝีมือและพระสงฆ์ แต่ก็มีไพร่พลถูกกวาดต้อนรวมมาด้วย เมื่อมาถึงพระเจ้ากาวิละได้มอบผู้คนทั้งหมดให้เจ้าคำฝั้นไปตั้งถิ่นฐานและฟื้นฟูเมืองลำพูน เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลและตลอดจนเป็นกลุ่มคนที่มาจากถิ่นฐานเดียวกันจึงถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานอยู่บนฝั่งตรงกันข้ามกับกำแพงเมืองใกล้ตัวเมืองลำพูนด้านตะวันออก เมื่ออย่างเข้าเดือนเมษายน พ.ศ.2349 ได้มีการทำพิธียกเมืองเวียงยอง ซึ่งตั้งอยู่ ณ ปากตะวันออกของแม่น้ำกวง (แม่น้ำปิงเก่า) ตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญไชยให้แก่ผู้มาใหม่ นักประวัติศาสตร์เรียกขานกันว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”(ซ้า แปลว่า ตะกร้า)¹⁴

ในระหว่างปี พ.ศ.2348-2356 การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากเมืองของมักจะกระจุกตัวตามบริเวณที่ราบฝั่งแม่น้ำหรือที่ราบลุ่มเพื่อประโยชน์ทางการเกษตร และเป็นแหล่งอาหาร หรือห่างไกลออกไปตามสภาพภูมิประเทศและความจำเป็นในการประกอบอาชีพบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านหลักเหล่านี้ได้แก่

บนฝั่งแม่น้ำกวง มีบ้านเวียงยอง บ้านตอง บ้านยู บ้านหลวย บ้านวังไฮ บ้านหลุก บ้านสันดอน รอม เป็นต้น

บนฝั่งแม่น้ำปิง มีบ้านริมปิง บ้านป้าม่วง(ประตูป่า บ้านหลุก บ้านห้วยยาง บ้านบัว บ้านบาน เป็นต้น

บนฝั่งแม่น้ำทา มีบ้านทา บ้านป่าซาง บ้านฉางข้าวน้อย บ้านแซม บ้านสะปึ่ง บ้านห้วย บ้านดอน เป็นต้น¹⁵

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานถึงการอพยพชาวของมาถ้านานอีก 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ.2356 และในปี พ.ศ.2395 การอพยพเข้ามาสองครั้งหลังนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าอพยพมาอยู่ในเชียงใหม่หรือลำพูน เพียงแต่ปรากฏหลักฐานว่าหมู่บ้านคนไทยของที่มีอายุราว 100-150 ปี หมู่บ้านคนไทยของ จะมีชื่อบ้านเมืองของเป็นชื่อหมู่บ้านตั้งที่อยู่ในลำพูน เช่นอำเภอบ้านธิ และที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น

¹³ สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, การตั้งถิ่นฐานของไทยของ, (เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ล้านนา, 2555), หน้า 19.

¹⁴ Deartemduong, แผ่นดินถิ่นแก้วนี้ ไม่อาจแบ่งแยกใจ ...ตอน ของ สองแผ่นดิน, (ออนไลน์), แหล่งอ้างอิง: <http://www.oknation.net/blog/dearntemduong/2009/10/08/entry-4>

¹⁵ สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, การตั้งถิ่นฐานของไทยของ, หน้า 34.

อำเภอสันกำแพง อำเภอคอยสะเก็ด และอำเภอแม่อน เช่น บ้านกอสะเลียม แม่ทา ห้วยไซ บวกค้าง ออนหลวย เมืองลวง เป็นต้น¹⁶

2.2.2 ชุมชนและที่ตั้งชุมชนชาวยองในจังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน

ในยุคแรกเริ่มของชาวยองในจังหวัดลำพูน แม้จะมีการกระจายตัวกันไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ แต่ก็ปรากฏว่ามีศูนย์กลางของชาวยองอยู่ที่วัดหัวขัว วัดต้นแก้ว วัดแม่สารป่าขาม แม่สารบ้านตอง ต่อมาค่อยๆ กระจายไปสู่ป่าซาง แม่ทา บ้านโสม เวียงหนองล่อง และลี้ ที่ป่าซางมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดอินทิล วัดป่าซางงาม วัดกลางข้าน้อยเหนือ และวัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า ชาวยองได้นำวัฒนธรรมประเพณีของตนจากสิบสองปันนามาใช้ในวิถีชีวิต ทั้งด้านเครื่องแต่งกาย ภาษา คนตรี การฟ้อนรำ อาหาร ฯลฯ โดยในครั้งนั้นเจ้านายชาวยองได้สร้างวัดหัวขัวเพื่อเป็นศูนย์รวมชาวยองทั้งด้านการศึกษา และศรัทธา โดยได้อัญเชิญ เทวบุตรหลวงหรือเทวบุตร โหลง (คล้ายเทพอารักษ์หรือเสือบ้าน) แต่เดิมสถิตอยู่ที่ฐานพระธาตุจอมของ วัดหัวข่วงราชฐาน เมืองของประเทศพม่า มาไว้ที่วัดแห่งนี้เพื่อคอยติดตามคุ้มครองชาวยองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข¹⁷

ในช่วงเริ่มตั้งถิ่นฐานของชาวยองที่ลำพูนในช่วงเริ่มต้นนั้น นอกจากฝั่งแม่น้ำกวงแล้ว ยังมีการตั้งถิ่นฐานของชาวยองกระจายไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญ คือ แม่น้ำปิง แม่น้ำกวง และแม่น้ำทา เพื่อประกอบอาชีพการเกษตร โดยตั้งหมู่บ้านรวมกันอยู่ตามแบบที่เคยอยู่ในเมืองของ หมู่บ้านบางแห่งก็ตั้งขึ้นผสมกับชนกลุ่มอื่นที่อพยพมาในคราวเดียวกัน บางส่วนก็เข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่ ที่มีคนกลุ่มเดิมอาศัยอยู่ เช่นที่เวียงป่าซาง ในลักษณะที่คนของเป็นคนส่วนใหญ่ ลักษณะชุมชนแบบปกครองกันเอง ซึ่งคัดเลือกผู้นำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับ ส่วนใหญ่มักจะเป็นพระสงฆ์ หรือชาวบ้านที่มียศ เน้นสร้างความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐาน และสร้างวัดเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและรวบรวมชุมชนเข้าด้วยกัน ในด้านเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตสิ่งของแบบเลี้ยงตนเอง ทั้งการเกษตรและหัตถกรรมเพื่อใช้ในชุมชน¹⁸

หลังจากตั้งถิ่นฐานไปสักระยะ ชุมชนชาวยองก็เริ่มขยายและกระจายตัวจากหมู่บ้านหลัก เพื่อตั้งถิ่นที่อยู่ใหม่และหาที่ทำกินอย่างกว้างขวาง จากปัจจัยทั้งการหาที่ทำกิน การค้า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในช่วงปี พ.ศ. 2380-2436 ทิศทางการกระจายตัวของชุมชนชาวยองจะกระจายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่เป็นราบลุ่มแม่น้ำกวง แม่น้ำทา แม่น้ำปิง ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอป่าซาง บริเวณนี้เคยเป็นชุมชนโบราณมาก่อน จึงมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชุมชนเหล่านี้ยังมีความสัมพันธ์กับ

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

¹⁷ ASTVผู้จัดการออนไลน์, “ยอง” ต้นตระกูลคนลำพูน กับตัวตนบนวิถีอันเป็นเอกลักษณ์, (ออนไลน์), แหล่งอ้างอิง <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9540000145872>

¹⁸ ฉิษาพร แสงเหมือนขวัญ, การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน, หน้า 15-16.

ระบบการปกครองของเมืองลำพูน ที่ควบคุมโดยเจ้าเมืองของและกลุ่ม เจ้าเจ็ดตน เนื่องจากยังมีการเก็บภาษีส่งให้เจ้าเมืองลำพูน โดยมีเจ้าเมืองเชียงใหม่ในการตัดสิน เรื่องสำคัญ ถึงแม้การปกครองในลำพูนจะยังมีอิสระ แต่ก็มีอำนาจจากรัฐบาลกรุงเทพในการควบคุมในบางเรื่อง เนื่องจากสถานการณ์สงครามระหว่างอังกฤษและพม่า และอังกฤษเริ่มติดต่อค้าขายและแผ่อิทธิพลเข้ามาในล้านนา¹⁹

สำหรับในปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานชาวองในจังหวัดลำพูน พบว่า แหล่งหรือบริเวณที่ชาวองอาศัยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอแม่ทา อำเภอเถิน อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอเวียงหนองล่อง และอำเภอบ้านธิ²⁰ อย่างไรก็ตามจากการสำรวจเอกสารเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวองในจังหวัดลำพูนปรากฏว่ามีอยู่เป็นจำนวนมากคือในอำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านธิ ดังนี้

ชาวองในอำเภอเมืองลำพูน ประกอบด้วย

ตำบลเวียงของประกอบด้วย บ้านเวียงของ (ม.3) แม่สารบ้านตอง (ม.4) และบ้านยู (ม.6)

ตำบลในเมือง ประกอบด้วย บ้านหลวย (ม.2)

ตำบลป่าสัก ประกอบด้วย บ้านหลุก (ม.4) และบ้านหนองบัว (ม.2)

ตำบลท่าคุ้ม ประกอบด้วย บ้านหนองบัว (ม.2) และบ้านร่องช้าง (ม.5)

ตำบลเหมืองง่า ประกอบด้วย บ้านหลุก (ม.8) บ้านหัวยาง (ม.9) และบ้านหลังห้า (บ้านศรีบุญยืน) (ม.3)

ตำบลหนองหนาม ประกอบด้วย บ้านก้อข่อย (ม.6)

ตำบลม่วงน้อย ประกอบด้วย บ้านสะปึ่ง (ม.3) และบ้านแฉม (ม.2)

ตำบลเหมืองจี้ ประกอบด้วย บ้านป่าตอง (ม.11)

ตำบลศรีบัวบาน ประกอบด้วย บ้านขัวแคร่ (ม.4)

ตำบลประตูป่า ประกอบด้วย บ้านหนองมูล (ม.4)

ชาวองในอำเภอป่าซาง กระจายอยู่ใน 7 ตำบล คือ

ตำบลป่าซาง จำนวน 5 ชุมชน คือ บ้านป่าซาง บ้านล่อง บ้านหนองหอย บ้านฉางข้าว น้อยเหนือ และบ้านฉางข้าวน้อยใต้

ตำบลแม่แรง จำนวน 9 ชุมชน คือ บ้านกองงาน บ้านแม่แรง บ้านต้นผึ้ง บ้านดอนตอง บ้านหนองเงือก บ้านป่าข่า บ้านดอนหลวง บ้านป่าเบะ บ้านป่าบุก และบ้านสันกอดู่

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16.

²⁰ บุญรัตน์ ณะพรหม, *สังคมวัฒนธรรมชาวอง*, (ลำพูน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, 2549), หน้า 12.

ตำบลม่วงน้อย จำนวน 7 ชุมชน คือ บ้านไร่ บ้านแหม บ้านสะปึ่ง บ้านม่วงน้อย บ้านป่าตาล บ้านไร่น้อย และบ้านสะปึ่งหลวง

ตำบลมะกอก จำนวน 9 ชุมชน คือ บ้านหนองสร้อย บ้านดินคอย บ้านหวาย บ้านมะกอก บ้านสันกำแพง บ้านพระบาท บ้านป่าหมื่น บ้านกัวมื่น และบ้านบ่อหิน

ตำบลน้ำดิบ จำนวน 3 ชุมชน คือ บ้านห้วยลือ บ้านน้ำดิบ และบ้านน้ำดิบหลวง

ตำบลท่าตุ้ม จำนวน 3 ชุมชน คือ บ้านร่องช้าง บ้านสารภีชัย และบ้านร่องห้า

ตำบลนครเจดีย์ จำนวน 13 ชุมชน คือ บ้านใหม่บวคะยอม บ้านหนองสมณะ บ้านเม่ออว บ้านปางกอดัน บ้านโป่งรุ บ้านห้วยไฟ บ้านนครเจดีย์ บ้านบวคอกห้า บ้านสันห้างเสื่อ บ้านน้ำช้อย บ้านผาจีบ บ้านหนองสมณะใต้ และบ้านหนองเจดีย์²¹

ชาวของในอำเภอบ้านธิ

ตำบลห้วยยาบ มีจำนวน 16 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 80 ในพื้นที่เป็นชาวของส่วนที่เหลือเป็นคนเมือง²²

ตำบลบ้านธิ มีจำนวน 20 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 80 เป็นชาวของ²³ (แต่ในรายงานทั่วไปนิยมใช้คำว่าไทลื้อ ที่โดยข้อเท็จจริงตั้งที่อธิบายมาก่อนหน้าแล้วว่าไทลื้อกับไทของนั้นคือชนกลุ่มเดียวกัน)

2.2.3 ลักษณะสังคม และวัฒนธรรมประเพณีของชาวของโดยทั่วไปในจังหวัดลำพูน

การอพยพเคลื่อนย้ายด้วยการกวาดต้อนชาวของเข้ามาในจังหวัดลำพูนในสมัยพระเจ้ากาวิละ ในช่วงที่พระองค์ได้ดำเนินนโยบาย รวบรวมผู้คนจากเมืองต่างๆทางตอนบน เพื่อการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่และเมืองลำพูนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่บ้านเมืองได้รับความเสียหายจากการทำสงครามกับพม่า ทำให้ผู้คนจากเมืองของกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเมืองลำพูน โดยสามารถรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองไว้จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการเคลื่อนย้ายชาวของมาในครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการยกเข้ามาทั้งรูปแบบและโครงสร้างทางสังคม อันประกอบด้วย เจ้าเมือง บุตร ภรรยา

²¹ แสง มาละแหม, “คำของ ภาษของ ในกระแสโลกาภิวัตน์”, ใน *ท้องถิ่นศึกษา: ยองศึกษา*, แสง มาละแหม, บรรณาธิการ (ลำพูน: เทศบาลตำบลเวียงของ โครงการพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2557), หน้า 115-122.

²² ณัฐกฤตา มงคล, “วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายของกับการส่งเสริมประชาธิปไตยในตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 45.

²³ กรกานต์ ดวงแก้ว, “กลยุทธ์การแข่งขันทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ในเขตเทศบาลตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 26.

ญาติพี่น้อง ชุมนาง พระสงฆ์ ตลอดจนไพร่พลจำนวนมาก ทำให้มีผลต่อโครงสร้างการปกครองเมือง
ลำพูนในระยะต้นๆ ก็อร่าว พ.ศ.2348-2354 ซึ่งเจ้าเมืองที่โยกย้ายมานั้นก็จะมิบทบาทในการปกครอง
เมืองลำพูนร่วมกับกลุ่มเจ้าเจ็ดคนที่ปกครองอยู่เดิม

(1) ลักษณะสังคมของชาวของในจังหวัดลำพูน

ลักษณะสังคมของชาวของในจังหวัดลำพูน ปรากฏตามสภาพที่เป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีต
จนถึงปัจจุบันนั้นมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลงและมีการผสมกลมกลืนกับสังคมยุคใหม่ตามกระแส
โลกาภิวัตน์ ทั้งในเชิงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองลำพูนและหัวเมืองอื่น ๆ ใน
ล้านนา ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์สภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า การ
เปลี่ยนแปลงในล้านนามีก่อนข้างมากในช่วงรัชกาลที่ 5 (ช่วง พ.ศ.2436 – 2445) ที่มีนโยบายลดอำนาจ
และบทบาทของท้องถิ่น มีการส่งข้าราชการส่วนกลางมาทำหน้าที่ดูแลเขตการปกครองที่ถูกแบ่งเป็น
ระดับแขวง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการใช้ภาษาสำหรับการสื่อสารระหว่างราษฎรกับทางการ
เช่นเดียวกับเมืองลำพูนที่รัฐบาลได้ส่งข้าหลวงมาประจำเมืองลำพูนที่นำไปสู่การผสมผสานทางสังคม
และวัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลางด้วยถูกดำเนินว่าผู้ใหญ่บ้านพูดภาษาไทยกลางไม่รู้เรื่อง
การศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการลดช่องว่างระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น²⁴ การตั้งถิ่นฐาน
ของชาวของในอดีตมักจะตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มอยู่ตามถิ่นฐานหมู่บ้านเดิมที่ตั้งอยู่ที่เมืองของ ได้แก่ การ
นำชื่อหมู่บ้านเดิมในเมืองของมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน รวมทั้งในอดีตชาวของที่อพยพมาเมืองลำพูนนั้น
ประกอบด้วยผู้คนที่มาจากเมืองอยู่ เมืองหลวง จึงปรากฏชื่อหมู่บ้านพ้องกับชื่อเมืองเดิมในเมืองลำพูน
อย่างไรก็ตามในหมู่บ้านเหล่านี้จะนับถือผีเดียวกันที่สืบเนื่องมาจากเมืองของ ทำให้สังคมของชาวของ
ยังคงลักษณะเครือญาติหรือตระกูลผีเดียวกัน เมื่ออดีตพบว่าชาวของในหมู่บ้านใดจะเดินทางไกลไป
ต่างถิ่นต่างเมืองต้องมาทำพิธีเช่นไหว้หอผีประจำหมู่บ้าน หรือเมื่อชายหญิงแต่งงานกันฝ่ายชายต้องมา
ทำพิธีเช่นไหว้ผีประจำตระกูลของฝ่ายหญิงแต่ปัจจุบันนั้นอาจลดน้อยหรือสูญหายไปบ้างในบาง
ชุมชนชาวของ²⁵ แต่สิ่งเหล่านั้นมิได้สูญหายไปตามกาลเวลาหากแต่ปัจจุบันนี้ชาวของยังคงยึด
ความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นเครือญาติอย่างใกล้ชิด ยังคงนับถือผีเดียวกัน ในช่วงปีใหม่เมืองของ
แต่ละปีจะมีการเช่นสรวงเลี้ยงผีเมืองของในเวลานั้นจะมีผู้คนที่เป็ญาติก็จะถือโอกาสมาร่วม
พบปะกันไปในคราวเดียว ขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวมีส่วนช่วยดำรงไว้ในเรื่องความรักใคร่
และความปรองดอง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเป็นสังคมที่มี

²⁴ โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา, *ประวัติชุมชนไทยของ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน*,
(เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550), หน้า 48-50.

²⁵ เทศบาลตำบลเมืองของ และสภาพวัฒนธรรมตำบลเวียงของและวัดพระยืน, *โครงการวิจัยเรื่อง ชาติพันธุ์กับความมั่นคงทางวัฒนธรรม*, (ลำพูน: เทศบาลตำบลเวียงของ, 2555), หน้า 23-23.

ความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาและยังมีการนำเอาความเชื่อด้านศาสนามาผสมผสานกันกับความเชื่อดั้งเดิมคือคติความเชื่อเรื่องผีเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัวและได้ยึดถือขนบธรรมเนียมนั้นอยู่ในปัจจุบัน²⁶ แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงในขณะนี้คือ กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาหลายชุมชนของชาวยองในจังหวัดลำพูนที่แต่เดิมเป็นสังคมชนบทที่มีความเอื้ออาทรต่อกันก็เริ่มมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติ เป็นรูปแบบที่มีสายใยความผูกพันต่อกันสูงกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลงครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวเริ่มถดถอยนำไปสู่ความเสื่อมสลาย ความผูกพันและความเกื้อกูลกันในครอบครัวเริ่มห่างเหิน สมาชิกครอบครัวต่างต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในครอบครัวทำให้มีความผูกพันกันน้อยลง ความหวังไขอาทร ความเสียสละ ความอดทนและพึ่งพาต่อกันลดน้อยลง²⁷

ด้านความเป็นอยู่เกี่ยวกับการอาชีพ พบว่า ชาวยองในจังหวัดลำพูนประกอบอาชีพการเกษตรมาตั้งแต่ครั้งอดีต โดยมีเหตุผลสำคัญคือ เมืองยองซึ่งเป็นเมืองดั้งเดิมของชาวยองนั้นประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และเมื่อครั้งชาวยองเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนหมู่บ้านที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งครั้งแรกก็มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการมีอาชีพเกษตรกรรมของชาวยองในจังหวัดลำพูนทั้งสิ้น²⁸ และในปัจจุบันชาวยองส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมรวมทั้งยังมีการประกอบหัตถกรรมเสริมอาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ คือ ลำไย หอม กระเทียม ยาสูบ เครื่องไม้แกะสลัก การทอผ้า เครื่องจักสาน นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพด้านการประมงและปศุสัตว์อยู่บ้างแต่มีจำนวนไม่มาก²⁹ อย่างไรก็ตามด้วยกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้สังคมเกษตรกรรมในอดีตเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้คนหนุ่มสาวละทิ้งอาชีพจากเกษตรกรรมเข้าสู่เมือง

²⁶ ฌัฐกฤตา มงคล, “วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายยองกับการส่งเสริมประชาธิปไตยในตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 45.

²⁷ ชินวัฒน์ เป็ยจันทร์ตา, “การจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีงานบุญสลากข้อมของชุมชนตำบลประดู่ป่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), หน้า 59-60.

²⁸ โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา, *ประวัติชุมชนไทยของ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน*, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550), หน้า 31.

²⁹ บุญรัตน์ ณะพรหม, *สังคมวัฒนธรรมชาวยอง เรื่อง ฟ็อนยอง*, (ลำพูน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, 2549), หน้า 21.

เพื่อทำงานในภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำต้องมีการแข่งขันกับภาวะเศรษฐกิจและแข่งขันกันทำงานหารายได้เพื่อจุนเจือเลี้ยงดูครอบครัว คนหนุ่มสาวในปัจจุบันที่ต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัวในเมืองหรือโรงงานอุตสาหกรรมกันมากขึ้น³⁰ ทั้งนี้หากสังเกตในชุมชนชาวของทั่วไปในจังหวัดลำพูนจะพบเห็นคนหนุ่มสาวอยู่กับครอบครัวลดน้อยลงดังสภาพที่กล่าวมาโดยเฉพาะระบบการศึกษาที่เยาวชนชาวของมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้นทำให้หนุ่มสาวในวัยเรียนต้องออกจากชุมชนเพื่อไปเรียนในระดับมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชนกันมากขึ้น ในแต่ละปีคนหนุ่มสาวที่ไปศึกษาเล่าเรียนในตัวเมืองจะกลับมาบ้านในช่วงปิดเทอม นอกจากนี้ยังพบว่า หนุ่มสาวที่จบการศึกษาแล้วก็มักจะออกไปแสวงหางานทำกันนอกชุมชนกันมากขึ้น

ด้านศาสนา การศึกษา ชาวของส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ³¹ บรรพบุรุษของชาวของที่อพยพมาเมืองไทยเมื่อในอดีตนั้นนับถือศาสนาพุทธดังปรากฏในประวัติที่มาในครั้งนั้นกล่าวถึงไว้ว่าการตั้งถิ่นฐานของชาวของในลำพูน ในระหว่างปี พ.ศ.2325 – 2347 ก่อนการตั้งเมืองลำพูนพระเจ้ากาวิละยังไม่ได้แต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นเจ้าเมืองลำพูนและลำพูนในขณะนั้นยังมีสภาพเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ จนถึงปี พ.ศ.2348 พระเจ้ากาวิละได้ฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นอันเป็นนโยบายในการเตรียมกำลังคนเพื่อสนับสนุนเชียงใหม่ในยามศึกสงคราม นอกจากนี้กำลังคนในเมืองลำพูนก็ลดลงไปในครั้งที่พระเจ้ากาวิละพาไปตั้งที่เชียงใหม่ ล่วงเข้าสู่วันขึ้น 5 ค่ำเดือน 7 พระเจ้ากาวิละได้มอบหมายให้เจ้าคำฝั้นและบริวารจากเมือง 500 คน พร้อมด้วยเจ้าบุญมา น้องคนสุดท้องและบริวารจากเมืองลำปาง 500 คน มีเจ้าเมืองของพร้อมด้วยบุตรภรรยา และน้องทั้ง 4 ญาติพี่น้อง ขุนนาง พระสงฆ์และไพร่พลจากเมืองของ จำนวน 20,000 คนเข้ามาแผ้วถางเมืองลำพูนที่ร้างอยู่ จนถึงวันขึ้น 8 ค่ำ จึงให้เข้ามาตั้งเมืองลำพูนได้ ในวันตั้งเมืองลำพูนมีพิธีทางศาสนาพระสงฆ์ 198 รูปสวดมงคลพระปริตในที่ไชยมงคล 9 แห่งในเมืองลำพูน³² นับว่าเป็นการนำความเชื่อและรักษาความเชื่อดั้งเดิมของชาวของไว้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งพบว่าความเชื่อของชาวของเกี่ยวกับศาสนาพุทธนั้นยังมีการนำมาปรับให้เข้ากับท้องถิ่นใหม่ เช่น การคัดลอกตำนาน พระเจ้าเลียบโลก มีเนื้อหากล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์โลกตามสถานที่ต่าง ๆ ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปถึงดอยมเหยงคะหรือดอยจอมยอง และได้ทรงทำนายอนาคตต่อไปบริเวณนี้พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรือง การคัดลอกมี

³⁰ ชินวัฒน์ เป็ยจันทร์ตา, “การจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีงานบุญสลากข้อมของชุมชนตำบลประดู่ป่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), หน้า 60.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

³² ร้อยเรื่องเมืองล้านนา, *คนของป่าซาง*, (ออนไลน์), แหล่งที่มา:

<http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/453110>

วัตถุประสงค์เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และเชื่อมโยงเมืองและท้องถิ่นต่าง ๆ ในล้านนาและหัวเมืองตอนบนเข้าด้วยกันทำให้ผู้คนในแถบนี้รับรู้ถึงชื่อบ้านนามเมือง รวมถึงเรื่องราวต่าง ๆ เป็นการเชื่อมโยงเมืองของให้มีความสัมพันธ์กับเมือง ต่าง ๆ ด้วยกิจกรรมทางศาสนาเป็นจุดเชื่อมต่อพระสงฆ์และผู้คนในท้องถิ่น เดินทางติดต่อกันด้วยกิจทางศาสนา จนปรากฏเป็นประเพณีการไหว้พระธาตุ การสร้างน้ำพระธาตุ และการจาริก แสวงบุญ ด้วยการเดินทางไปไหว้พระธาตุตามปีเกิดของตน³³ ปัจจุบันชาวองในจังหวัดลำพูนยังคงมีความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาและยังมีการนำเอาความเชื่อด้านศาสนา มาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมคือคติความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน³⁴

(2) วัฒนธรรมและประเพณีของชาวองในจังหวัดลำพูน

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวองในจังหวัดลำพูนนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมล้านนา พม่า ไทลื้อ ลัวะ ที่ได้รับการผสมผสาน เนื่องจากปัจจัยเรื่องที่ตั้งของเมืองของทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมในกลุ่มคนไทลื้อไทยวน บริเวณลุ่มแม่น้ำคง แม่น้ำโขงตอนกลาง แม่น้ำกก และแม่น้ำปิงตอนบน กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจมาช้านาน ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อที่ต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น การเข้ามาสร้างบ้านเมืองของบุคคลภายนอก การเข้ามาเผยแพร่ของพระพุทธศาสนา สงครามระหว่างรัฐใหญ่ อย่างจีน และ พม่า ที่ก่อให้เกิดสงครามและความขัดแย้งภายในพื้นที่ วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชาวยองนั้น มีพื้นฐานมาจากศาสนาและความเชื่อของตน ที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะย้ายถิ่นฐานมาแล้วก็ยังปฏิบัติสืบมาตามบรรพบุรุษชาวยอง ซึ่งประเพณีที่ยึดถือปฏิบัตินั้น เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในแถบล้านนา โดยลักษณะของประเพณีส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากเมืองในล้านนาอื่นๆ มากนัก แต่บางประเพณีก็ได้ปรับเปลี่ยนตามลักษณะของท้องถิ่น ซึ่งลักษณะประเพณีจะมีความต่างในเรื่องวันเวลาและข้อกำหนดต่างๆ ตามแต่ละชุมชน

(2.1) ประเพณีสงกรานต์ หรือประเพณีปีใหม่เมือง เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของ ชาวล้านนา เพราะเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่ โดยประเพณีมีระยะเวลา 3 วัน ในเดือนเมษายน หรือ เดือน 7 เหนือ โดยมีชื่อเรียกและกิจกรรมที่ทำในช่วงวันสงกรานต์ ได้แก่ วันที่ 13 เป็นวันสังขารล่อง วันที่ 14 เป็นวันเนา และวันที่ 15 เป็นวันพญาวัน ถือเป็นวันเถลิงศก ในช่วงเทศกาล จะมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ตามวันต่างๆ ดังนี้

³³ นิชาพร แสงเหมือนขวัญ, “การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, หน้า 20.

³⁴ ฉวีภักดิ์ ตางคณ, “วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายของกับการส่งเสริมประชาธิปไตยในตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 45.

(ก) วันสังขารล่อง คือ ในวันนี้จะมีการปักกวาดบ้านเรือนให้สะอาด มีการซักเสื้อผ้า เก็บกวาดและเผาขยะมูลฝอยต่าง ๆ มีการดำหัวหรือสระผม ต้องงهنหน้าไปตามทิศ ที่กำหนดไว้ และตัดดอกไม้ที่เป็นนามของปีของแต่ละปี นุ่งห่มเป็นเสื้อผ้าใหม่ และนำเอาพระพุทธรูปพระเครื่องหรือเครื่องรางของขลังต่างๆ มาชำระหรือสงฆ์ด้วยน้ำอบน้ำหอมหรือ เปลี่ยนดอกไม้บูชาพระในแจกันใหม่ในวันนี้ผู้สูงอายุบางท่านก็จะเรียกลูกหลานมาพร้อมกล่าวคำมงคลแล้วใช้น้ำส้มป่อยลูบศีรษะตัวเองหรือลูกลานทุกคน

(ข) วันเนา ในวันนี้เป็นวันที่ทุกคนห้ามการกระทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคล โดยเฉพาะห้ามการคำทอ ทะเลาะวิวาทกัน กล่าวกันว่าผู้ใดที่คำทอผู้อื่นในวันนี้แล้ว ปากของผู้นั้น จะเน่า และหากวิวาทกันในวันนี้ บุคคลผู้นั้นจะอัปมงคลไปตลอดปี วันเนาจะเป็นวันเตรียมงาน ชาวบ้านจะพากันไปซื้อของเพื่อกินและใช้ในวันพญวัน เมื่อถึงตอนบ่ายจะมีการขนทรายเข้าวัดนำมากองรวมกัน การขนทรายเข้าวัดนี้ถือว่าเป็นการนำทรายมาทดแทนส่วนที่คิดเท้าของตนออกจากวัดซึ่งเสมอเหมือนกับได้ขโมยของจากวัด

(ค) วันพญวัน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาในเวลาเช้า ผู้คนจะนำเอาสารอาหารหวานคาวต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระ โดยจะदानขันเข้าเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วด้วย จากนั้นจะนำตุงหรือธงซึ่งได้เตรียมไว้ไปปักบนเจดีย์ทราย ทั้งนี้ มีคติว่าการทานตุง นั้นมีอันิสงส์ สามารถช่วยให้ผู้ตายที่มีบาปหนักถึงตกรรณนั้นสามารถพ้นจากขุมมรณได้ จากนั้นก็มีการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา ในวันพญา บางคนอาจจะเตรียมไม้้งามไปถวายสำหรับค้ำดันโพธิ์ ถือคติว่าเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการจะช่วยกันค้ำจุนพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไป และจะมีการสงฆ์น้ำทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์รวมทั้งสงฆ์น้ำพระภิกษุสงฆ์ด้วย ในตอนบ่ายจะมีการไป ดำหัวหรือไปคารวะผู้เฒ่าผู้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโสหรือผู้มีบุญคุณหรือผู้ที่เคารพนับถือ เพื่อเป็นการขอขมาและผู้ใหญ่ จะให้พร³⁵

(2.2) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหรือประเพณีขึ้นพระธาตุ เป็นประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างความเชื่อมั่นเสริมสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัวนั้น เป็นประเพณีที่แพร่หลายมากในสังคมทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งปกติในภาคเหนือจะมีประเพณีการสงฆ์น้ำและไหว้พระธาตุประจำปีเกิดทุกๆ ปี ซึ่งมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะมีพระธาตุประจำปีเกิดของตนเอง ตามตำราพื้นเมืองโบราณของชาวล้านนาที่เรียกว่า “ชูธาตุ” หรือ “พระธาตุปีเป็ง” โดยกล่าวว่า

³⁵ แสงว มาละแซม, *คนของย้ายแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 180-182.

ก่อนที่คนเราจะมาปฏิบัติในครรภ์ของมารดานั้น ดวงวิญญาณจะต้องมาพักอยู่ที่พระธาตุประจำตัว ก่อน แล้วตัวเบ็งหรือสัตว์ประจำปีเกิดจะมานำดวงวิญญาณเข้าสู่ครรภ์มารดา³⁶

ชาวองในจังหวัดลำพูน จะนิยมปฏิบัติกันในวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ เรียกว่าวันแปด เบ็ง ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา เป็นวันที่ชาวพุทธทำพิธีรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีการไหว้พระธาตุมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ ส่วนมากมักจัดเป็นงานประจำปี ซึ่งพระธาตุแต่ละแห่งอาจมีกำหนดที่ไม่ตรงกัน เช่น วัดนางข้าวน้อย จะจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเกียง เพื่อไหว้พระธาตุจอมขององค์จำลองตามความเชื่อจากเมืองยอง บางแห่งจัดประเพณีไหว้พระธาตุตรงกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา อีกลักษณะหนึ่ง คือ การเดินทางไปไหว้พระธาตุของผู้ที่มีความศรัทธา ซึ่งสามารถทำได้ตลอดทั้งปีขึ้นกับความสะดวกของแต่ละคน ประเพณีไหว้พระธาตุจะนิยมไปทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เข้าวัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และนิยมไปไหว้พระธาตุสำคัญตามปีเกิดของตน นอกจากการไปนมัสการพระธาตุสำคัญประจำเมืองต่างๆ แล้ว ยังนิยมไปนมัสการพระธาตุเจดีย์หรือปูชนียสถานใกล้บ้านของคนอีกด้วย³⁷

(2.3) ประเพณีตานก๋วยสลาก หรือกันก๋วยสลาก หรือทานข้าวสลากนั้นเป็นประเพณีเก่าแก่ทาง พุทธศาสนา ได้ยึดถือปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามแต่จุดประสงค์ของผู้ทำบุญเช่นให้กับผู้ล่วงลับ ให้กับตนเองในภายภาคหน้า หรือให้กับเทวดาฟ้าดินไปจนตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร จะเริ่มในราววันเพ็ญเดือนสิบสองเหนือ (คือเดือนสิบได้ ประมาณเดือนกันยายน) และสิ้นสุดเอาในเดือนเกียงดับ (เดือนสิบเอ็ดได้) ซึ่งประเพณีนี้ มีวิธีทำบุญที่แตกต่างกันออกไปตามความนิยมในท้องถิ่นของตน การตานก๋วยสลากนั้น จะเริ่มขึ้นในวันก่อนวันทำพิธี 1 วัน เป็นวันดา ชาวบ้านจะช่วยกันจัดแต่งครัวทาน ผู้ชายจะร่วมกันจักตอกสานก๋วยหรือตะกร้า ตามจำนวนที่จะถวายทานให้ทั่วถ้วนแก่จำนวนคนในครอบครัว ฝ่ายผู้หญิงจะจัดเตรียมห่อข้าวของต่าง ๆ อาหารสุก ข้าวสาร อาหารแห้ง เครื่องใช้ไม้สอยตามแต่ศรัทธา แล้วบรรจุลงในก๋วยซึ่งกรูด้วยใบตองหรือกระดาษสี จากนั้นจะเอาเงินผูกไม้เสียบไว้ที่กรวยดอกไม้ เรียกว่า “ยอด” ปักประดับไว้กับก๋วย พอรุ่งขึ้นตอนเช้าวันตานก๋วยสลากจะนำก๋วยไปวางเรียงกันไว้ที่วัด แล้วเจ้าของก๋วยจะนำกระดาษมาตัดเป็นเส้นสลากแล้วเขียนชื่อคนและคำอุทิศส่วนกุศลพร้อมทั้งชื่อผู้ที่จะอุทิศให้ และแม้กระทั่งตัวเองเมื่อยามล่วงลับลงไปแล้ว เส้นสลากต้องเขียนให้ครบจำนวนก๋วย แล้วนำไปรวมกันไว้ที่หน้าองค์พระประธาน จากนั้นมักทายกจะรวบรวมนำไปคำนวณตามจำนวนพระณที่มี และหักส่วนหนึ่งไว้เป็นกองกลางของวัด เส้นสลากที่แจกจ่ายให้กับพระณนั้น พระณจะทยอยอ่านชื่อและศรัทธาอุทิศที่เขียนไว้ใน

³⁶ มณี พะยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่มที่ 1*, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2537), หน้า 102-104.

³⁷ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ไทยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน*, (เชียงใหม่ : โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), หน้า 175-178.

เส้นสลากแต่ละเส้นให้ได้ยินทั่วกัน ผู้เป็นเจ้าของก็จะนำถ้วยไปส่งถวายยังพระณรรูปนั้นสำหรับผู้มีฐานะการเงินดีก็จะจัดทำสลากพิเศษเรียกว่า “สลากโซค” ในอดีตจะเป็นเรือนหลังเล็กใต้ช่awangของเครื่องใช้ หม้อ ถ้วย โอชาม เสื้อ หมอน ที่นอน มุ้ง และอาหาร ที่รอบ ๆ เรือนผูกไว้ด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ประดับยอดเงินมากเป็นพิเศษ บ้างก็จะเอาเครื่องประดับมีค่า สร้อยคอ เข็มขัด ใส่งไปด้วย แต่เมื่อถึงเวลาไม่ได้ถวายทานเครื่องประดับมีค่าไปพร้อมช่awangของอื่นในสลากเป็นเคล็ดว่าชาติหน้าจะได้รับแต่สิ่งของเหล่านี้ เมื่อถึงยกสลากโซคไปวัดก็จะตักลงเคาะฆ้องเป็นขบวนแห่แห่นำไปรวมจับสลากพร้อมสลากเส้นอื่น ๆ มิได้เจาะจงว่าจะถวายกับพระรูปใดโดยเฉพาะ³⁸ อย่างไรก็ตามประเพณีการทานถ้วยสลากนี้แต่ละแห่งจะมีวิธีการทำบุญที่แตกต่างกันออกไปตามความนิยมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวองจะให้ความสำคัญกับประเพณีการทานถ้วยสลากเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นกว่าชาวล้านนากลุ่มอื่น ๆ³⁹

(2.4) การตานสลากข้อม เป็นการตานสลากในอีกรูปแบบของชาวอง นิยมจัดขึ้นที่วัดใหญ่จัดร่วมกันหลายๆ ชุมชนซึ่งเป็นสลากขนาดใหญ่ โดยเริ่มจัดขึ้นในวัดหลวง หรือวัดพระธาตุหรือภูมู ไชยเป็นลำดับแรกหลังจากนั้นจึงจะเริ่มจัดในวัดอื่น ๆ ตามลำดับ และได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ แต่เนื่องจากสลากข้อมเป็นสลากที่มีขนาดใหญ่และต้องใช้เวลามาก หากวัดใดจะมีการตานสลากข้อมก็ต้องป่าวประกาศให้คณะศรัทธาของตนทราบล่วงหน้าเป็นปี ทั้งนี้เพื่อให้เวลาในการเตรียมช่awangของซึ่งต้องใช้เวลานานพอสมควร นอกจากนี้บริเวณวัดที่จัดงานจึงควรมีพื้นที่กว้างขวางขนาดใหญ่เหมาะสมกับการจัดประเพณีที่สำคัญในลักษณะนี้ได้ ซึ่งหากวัดไหนมีพื้นที่ขนาดเล็กอาจจะยกมาจัดร่วมกับอีกวัดหนึ่งที่อยู่บริเวณชุมชนใกล้เคียงหรืออยู่ในตำบลเดียวกันในลักษณะการผลัดกันเป็นเจ้าภาพในปีต่อ ๆ ไปของแต่ละวัดซึ่งกฎระเบียบการเวียนจัดงานนี้ ถือเป็นข้อตกลงของกลุ่มคนในตำบลเดียวกัน ในส่วนของต้นสลากข้อมนิยมให้หญิงสาวเป็นผู้เตรียมเพื่อฝึกนิสัยมัธยัสถ์ก่อนออกเรือน เพื่อเตรียมของและอุปกรณ์ต่างๆ ในการทำต้นสลาก ซึ่งจะได้ญาติพี่น้องเป็นผู้ช่วยทำต้นสลาก ทั้งนี้เพราะในอดีตเชื่อกันว่าเป็นหน้าที่ของหญิงสาวที่จะพึงทำทาน โดยเฉพาะเมื่อหญิงสาวคนใดเข้าสู่วัยที่จะออกเรือนหรือมีสามีและมีความสามารถที่จะทำงานได้พ่อแม่ก็จะแนะนำให้ลูกทราบถึงหน้าที่ที่หญิงสาวพึงปฏิบัติเป็นเบื้องต้น คือการเก็บหอมรอมริบเงินทองที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง เพื่อรักษาไว้ทานสลากข้อม โบราณกล่าวหาหญิงใดยังไม่ได้ทานสลากข้อมหญิงนั้นไม่สมควรจะแต่งงาน ถ้าหญิงใดทานสลากข้อมแล้วเขาถือว่าแต่งงานเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีได้ เพราะประเพณีทำให้เกิดผลดี คือเป็นการหัดให้เด็กรู้จักการเก็บหอมรอมริบ รู้จักมัธยัสถ์ ซึ่ง

³⁸ มณี พะยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่มที่ 1*, หน้า 153-160.

³⁹ สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ประเพณีชาวไทยอง*, (เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), หน้า 4.

ต้องใช้เวลาในการเก็บเงินเพื่อทำสลากย้อมประมาณ 4-5 ปี พอจะทำนิสสัยมัยยัตถ์เกิดขึ้นได้ เมื่อหญิงสาวมีเงินพอที่จะทานสลากย้อมแล้ว เขาจะเริ่มซื้อของตระเตรียมไว้ทีละเล็กทีละน้อยตั้งแต่สร้อยคอทองคำ เข็มขัดเงิน และเครื่องเรือนครบทุกชิ้น นอกนั้นก็เป็นส้มสุกลูกไม้ โดยเฉพาะกล้วยใส่ทั้งเครือ มะพร้าวใส่ทั้งทะลาย และยังมีขนมมมเนยทุกอย่างใส่ตามมา ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอยู่มาจนถึงปัจจุบัน การเตรียมสลากย้อมต้องตระเตรียมเป็นเวลานานกว่า 3 เดือน จึงใช้เวลาช่วงเข้าพรรษาในการเตรียมของ ต้นสลากย้อมมีการตกแต่งอย่างสวยงาม ซึ่งจำลองต้นกัลปพฤกษ์ที่ออกลูกเป็นเงินทอง อาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ ต้นสลากมีความสูงประมาณ 5-6 วา ปักบนฐานที่เป็นแคร่ไม้ไผ่ เรียกว่าจองอ้อ ต้นสลากหุ้มฟางตกแต่งด้วยไม้ไผ่เหลาปลายเป็นขลุ่ยประดับกระดาดสีต่างๆ เรียกว่าดอกสองเฮ้ง เพื่อใช้แขวนสิ่งของที่ใส่ใช้ทานโดยทำอย่างสวยงาม⁴⁰

(2.5) ประเพณียี่เป็งหรืองานลอยกระทง ประเพณียี่เป็งตรงกับวันเพ็ญเดือนยี่เหื่อนือ เรียกว่า ยี่เป็ง งานยี่เป็งมี 2 วันคือวันขึ้น 15 ค่ำเป็นวันลอยกระทงเล็ก และวันแรม 1 ค่ำ เป็นวันลอยกระทงใหญ่ จัดขึ้นมาเพื่อบูชาพระอุปคุตที่พำนักอยู่ในทะเลเล็ก ขอมาต่อพระแม่คงคา งานช่วงเช้าจะเป็นการเข้าวัดทำบุญตักบาตรและฟังเทศน์ ช่วงกลางวันมีงานบันเทิง มีการตกแต่งกระทงแล้วนำไปประกวดกันก่อนนำไปลอยในแม่น้ำ มีการจุดพลุ ดอกไม้ไฟ ตามบ้านเรือนมีการประดับโคมไฟ วัดในชุมชนมักชักโคมยี่เป็งขึ้นยอดเสาไม้ไผ่ ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากแม่น้ำก็นิยมจะก่อพระเจดีย์ทรายไว้หน้าบ้านของตนเป็นพุทธบูชาแทนการลอยกระทง⁴¹ สำหรับประเพณียี่เป็งของชาวยองเป็นรูปแบบประเพณีที่หลายพื้นที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ดังนี้

(ก) ประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ หรือ ประเพณีตั้งธรรมหลวง เป็นประเพณีที่นิยมทำในเทศกาลยี่เป็ง นิยมปฏิบัติกันที่วัดหลวง เชื่อว่าการฟังเทศน์ครบ 13 กัณฑ์ในวันเดียว จะมีอานิสงส์ทำให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ และเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับในพิธีด้านนอกจะมีการประดับตกแต่งด้วยริ้วราชวัติ ปักตุง ธงรูปช้าง ม้า วัว ควาย คน ทั้งชายหญิง เพื่อเป็นการอัญเชิญพระเวสสันดร ภายในวิหารที่ตั้งธรรมมาสน์ จะประดับตกแต่งเพื่อจำลองป่าหิมพานต์ ด้วยหน่อกล้วย มะพร้าว อ้อย โดยพิธีจะเริ่มขึ้นหลังเที่ยงคืนของวันขึ้น 14 ค่ำ โดยการนั่งข้าวเหนียวพันก้อน เพื่อบูชากาลาพัน ก่อนเริ่มเทศน์กัณฑ์ที่ 1 ทศพร เรื่อยไปถึงกัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ ระหว่างวันจะมีการปล่อยโคม สะเดาะเคราะห์ และช่วงหัวค่ำจะมีการแสดงธรรมอานิสงส์พระดีดสลับ เพื่อให้ทุกคนจุดดวง

⁴⁰ สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ประเพณีชาวไทยอง*, (เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), หน้า 5 - 7.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

ประทีปเป็นพุทธรูชา ในช่วงท้ายจะมีการเทศน์ธรรมชะตา ที่เชื่อว่าช่วยให้เจริญรุ่งเรือง ปิดเป่าภัยแก่ผู้ฟังเทศน์ จากนั้นจะการจัดขบวนแห่เข้าวัดในวันแรม 1 ค่ำ และลอยกระทงในตอนกลางคืน⁴²

(ข) ประเพณีตานเจดีย์ทรายวันยี่เป็งเป็นประเพณีที่ทำกันในหมู่บ้านของ ชาว ของ การตานเจดีย์ทรายเชื่อว่าเป็นการบูชาพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณี ที่อยู่บนสวรรค์ การเดินทางไปบูชาได้ จะต้องไปด้วยจิตหรือวิญญูณ จึงมีก่อกเจดีย์ทรายจำลองพระธาตุแก้วจุฬามณีไว้ที่หน้าบ้านตนเองในคืนยี่เป็ง เจดีย์ทรายจะเริ่มก่อและตกแต่งอย่างสวยงามด้วยดอกไม้ ผางประทีป โคมไฟ เทียนอย่างสวยงาม ก่อนจะปล่อยโคมลอยและจุดดอกไม้ไฟเพื่อบูชาพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์⁴³

(ค) ประเพณีถวายทานไม้แคในวันยี่เป็ง เป็นประเพณีที่โดดเด่นในหมู่บ้าน ชาวของที่อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน คือ ชาวของได้กำหนดให้มีพิธีการแห่ไม้แค ซึ่งเป็น ไม้มัดก่า ทำจากไม้ไผ่จักเป็นซี่ ๆ หรือไม้อื่นที่สามารถติดไฟได้ง่าย เป็นไม้แห้ง ๆ นำมามัดเป็นกำรวมใหญ่กว่ากำมือเล็กน้อยยาวประมาณ 1 เมตรหรือให้พอดีกับการถือ ไปถวายพระสงฆ์ในวัดแล้วจุดถวายเป็นพุทธรูชา ซึ่งทางชุมชนและวัดจะมีกิจกรรมทางประเพณีนี้ขึ้นตั้งแต่วันตั้งแต่ตอนเช้าตรู่ของวันยี่เป็ง วัดทุกวัดจะมีการเทศน์มหาชาติ ตอนสายก็จะมีการทำบุญตักบาตรและในตอนกลางคืนชาวบ้านจะจัดทำต้นแคหลวง ที่ประดับประดาตกแต่งด้วยดอกไม้กระดาษสี โคมไฟหรือสิ่งต่าง ๆ ตามแต่ความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความสวยงาม เสร็จแล้วก็จะนำต้นแคหลวงที่ตกแต่งแล้วมารวมกันจัดตั้งเป็นขบวนแล้วพากันแห่แห่นพ้อนรำไปยังวัดในชุมชนเพื่อถวายพระสงฆ์ต่อจากนั้นก็จุดไฟที่ต้นแคให้ลุกสว่างไสวทั่วบริเวณวัดเพื่อเป็นพุทธรูชา หลังจากนั้นชาวบ้านจึงจะออกไปร่วมกันลอยกระทง⁴⁴

(2.6) ประเพณีตานข้าวใหม่ ชาวล้านนา มีวัฒนธรรมข้าว เพราะข้าวก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาโดยตลอด ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของข้าวจึงมีความคล้ายคลึงกันอยู่ทั่วไป ในประเพณีนี้ จะปฏิบัติในตอนเช้าปัจจุบันถือตามสุริยคติกำหนดวันที่ 1 มกราคม หรือ เดือน 4 เหนือ ชาวของจะนำข้าวของต่างๆ ไปวัดด้วยการตระเตรียมเพื่อนำไปทำบุญถวายทานข้าวใหม่กับพระภิกษุสงฆ์และประเพณีตานข้าวใหม่จะมีทั้งข้าวสาร ข้าวจี ข้าวหลาม ข้าวเม่า ข้าวต้ม ข้าวต้มกะทิ ข้าวหนมจ็อก (ขนมเทียน) ข้าวต้มใบอ้อย⁴⁵ อาหาร ผลไม้ เมียงและบุหรี รวมทั้งน้ำหยาดสำหรับกรวดน้ำ และอีกส่วนจะนำข้าวสารที่สีมาเรียบร้อยแล้วใส่ขันเงินมาจากบ้านแล้วนำมาเทกองรวมกันในวิหาร เมื่อไปพร้อมกันที่วิหารแล้วจึงร่วมกันทำบุญ โดยเริ่มนำไหว้พระรับ

⁴² สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ไทยอง ชีวิต ศรีทธา สล่าแผ่นดิน*, (เชียงใหม่ : โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), หน้า 163-164.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164-165.

⁴⁴ สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ประเพณีชาวไทยอง*, หน้า 14-16.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ศีล แล้วมีการเวนทาน คือ กล่าวพรรณนาการทำบุญด้วยข้าวใหม่ พร้อมทั้งदानขันข้าวเพื่อความเป็นสิริมงคล พระสงฆ์รับเครื่องไทยทานแล้วให้พรเป็นอันเสร็จพิธี ถือเป็นโอกาสทำบุญปีใหม่ไปในตัว⁴⁶

(2.7) ประเพณีปอยหลวงหรืองานปอย เป็นการจัดงานรื่นเริงในช่วงฤดูแล้ง ช่วงเดือน 5-8 เหนือ หรือตั้งแต่กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม งานปอยมีหลายรูปแบบตามแต่โอกาส มักมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป อาทิ ปอยลื้อ สำหรับงานศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ปอยข้าวสังข์ เป็นงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาผู้ล่วงลับ ปอยลูกแก้วหรือปอยน้อย หมายถึงงานบวชเณร และปอยหลวง คือ งานเฉลิมฉลองวัดครั้งยิ่งใหญ่ ประเพณีปอยหลวง ถือเป็นงานที่มีความสำคัญมาก และจัดในโอกาสพิเศษ เช่น วัดมีการสร้างถาวรวัตถุเสร็จ ศรัทธาก็จะจัดงานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานที่นิยมในหมู่ ชาวของเพราะแสดงถึงศรัทธาและหน้าตาของครอบครัว ซึ่งขณะศรัทธาของวัดจะมีการเตรียมงานเป็นเวลานาน เพื่อบอกบุญญาติพี่น้อง ก่อนวันปอยจะมีการदानตุ่ง เรียกว่า ตุ่งใจ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพราะความเชื่อการदानตุ่งใจ เป็นอานิสงส์ช่วยให้เกาะชายตุงขึ้นสวรรค์ ตุ่งที่दानจะทำจากผ้าหรือไม้ มีการประดับด้วยดินเงินดินทอง และสีต้นสวยงาม โดยจะदानล่วงหน้าก่อนวันงาน ในวันศีลก่อนจะถึงงานปอยหลวง พร้อมกับถวายทาน แล้วจึงนำตุ่งไปตกแต่งตามที่ต่างๆ ในวัด และรอบๆ หมู่บ้าน เพื่อให้ทราบว่าจะมีงาน ในวันงาน จะมีพิธีการอัญเชิญพระอุปัชฌาย์จากแม่น้ำและนำมาไว้ที่หอพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้การจัดงานราบรื่น ในความเชื่อของชาวของนั้น พระอุปัชฌาย์เป็น พระเถระสำคัญมีพุทธานุภาพในการปราบมารและสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำลายพิธีกรรมใหญ่ๆ จากนั้นจึงช่วยกันเตรียมของใช้ที่จะนำไปทำบุญ ซึ่งจะนำไปใส่ไว้ต้นครัวदानที่มีการประดับตกแต่งด้วยเงิน เป็นรูปใบโพธิ์ หรือรูปฉัตร เรียกว่าครัวदानบ้าน มีครัวदानอีกรูปแบบคือครัวदानหัววัด จัดทำโดยศรัทธาของวัด ซึ่งจะจัดวัตถุเครื่องใช้ในวัด เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ภาชนะ หรือเสื่อ เมื่อมีการเตรียมต้นครัวदानแล้วก็จะมีการแห่เข้าวัด ซึ่งครัวदानหัววัดจะมีความสวยงาม มีช่างฟ้อนพร้อมดนตรี พระสงฆ์จะเดินนำหน้าถือขันน้ำทาน แล้วเจ้าภาพก็จะมาต้อนรับและนำผู้ถือขันเข้าวัด ในส่วนของครัวदानชาวบ้าน จะมีการแห่กันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีการฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน แล้วจึงนำครัวदानมาถวายวัด ในรายที่ต้นครัวदानใหญ่ ก็จะใช้พานดอกไม้ถวายแทน ก่อนพระสงฆ์จะกล่าวให้พรจากนั้นชาวบ้านก็จะนำต้นครัวदानมาตั้งรอบวิหารและถวายยอดเงิน ในรุ่งเช้าอีกวัน ก็จะทำบุญถวายต้นครัวदानและสิ่งของที่แห่มา⁴⁷

(2.8) วรรณกรรมพิธีกรรมของชาวของ ประเพณีในรอบ 12 เดือนของชาวของจะมีวรรณกรรมร่วมด้วยเสมอ ลักษณะของวรรณกรรมพิธีกรรมของชาวของที่พบมีดังนี้

(ก) วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมที่สร้างกำลังใจ ต้องการสิ่งมงคลให้แก่ผู้ทำประสบการณ์ สุข ความเจริญ ความสวัสดิ์ เพราะขวัญที่ได้รับการผูกไว้มิให้หนีไป

⁴⁶ มณี พะยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่มที่ 2*, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529), หน้า 88-91.

⁴⁷ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ไทยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน*, หน้า 169-173.

ไหนด คนที่มีขวัญอยู่ในตัวย่อมเป็นคนมีขวัญดี มีสภาพจิตใจสมบูรณ์แข็งแรง วรรณกรรมยังปรากฏคำสอนในการดำเนินวิถีชีวิต และในวรรณกรรมสู่ขวัญจึงมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ และเกิดขวัญกำลังใจที่เข้มแข็ง⁴⁸

(ข) วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้ผู้ป่วยหรือผู้ที่ประสบกับความทุกข์ยากลำบากใจ ซึ่งคนเหล่านั้นมักจะเชื่อว่าตนเองกำลังประสบกับเคราะห์ร้าย ให้เกิดขวัญและกำลังใจในการต่อสู้กับการป่วยและความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของตนเอง คุณค่าที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ คือ ความผูกพันระหว่างสายโลหิต เครือญาติที่จะต้องดูแลรักษาและความเอื้ออาทรต่อกัน การได้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้แก่ผู้ที่เป็นที่รักษาของตนเอง เป็นการเพิ่มความรัก ความปรารถนาดี และความกตัญญูต่อกัน ผลจากการประกอบกิจเช่นนี้ ย่อมเสริมสร้างกำลังใจ ความปิติยินดี และความสบายใจให้แก่ผู้ให้และผู้รับ⁴⁹

(ค) วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมสืบชะตา มีความสำคัญสำหรับการต่ออายุหรือสืบชะตาคำเนิดให้ยืดยาวออกไป ซึ่งผู้กระทำการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป เนื้อของวรรณกรรมจึงกล่าวถึงสิ่งที่ดีงามเพื่อเป็นสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ฟัง และเพื่อให้เกิดความศรัทธาที่จับต้องได้⁵⁰

(ง) วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณและความตาย หอเทวนุตรหลวงหรือหอเจ้าหลวงหรือหอประจำหมู่บ้าน ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในหมู่บ้านโดยชาวของจะเชื่อว่าเป็นผู้ที่ปกปักรักษาดูแลให้คนในหมู่บ้านอยู่สุขสบาย และควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของหมู่บ้านที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงเต็มไปด้วยความเคารพ ยำเกรง ความนอบน้อมถ่อมตน และให้คุ้มครองชุมชน⁵¹

(จ) วรรณกรรมขับขาน “ฮ่ำกะโลง” กะโลง หรือ โคลง เป็นคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งของล้านนา มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ชัดเจนและมีการบังคับเสียงวรรณยุกต์เอกโท กะโลงนักได้ว่าการพัฒนาที่เจริญสูงสุดในบรรดาคำประพันธ์ร้อยกรองของล้านนา แต่กะโลงของชาวยองในจังหวัดลำพูนนั้น พบว่า แต่ด้วยฉันทลักษณ์ประเภทคำฮ่ำทั้งหมด ไม่พบว่าการนำเอาฉันทลักษณ์กะโลงของล้านนามาอยู่ร่วมด้วยแต่อย่างใดจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างไปจากวรรณกรรมประเภทอื่นของล้านนา เมื่อนำคำประพันธ์ประเภทนี้มาขับขานก็จะเรียกว่า ฮ่ำกะโลง คือ

⁴⁸ เจษฎา สอนบาลี, “วรรณกรรมทางพุทธศาสนากับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ชาวของในจังหวัดลำพูน”, *บททวนถกเถียง องค์ความรู้ของคนไทยในล้านนาในรอบสองทศวรรษ*, (เชียงใหม่: เสวนาทางวิชาการเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลอง 2 ศตวรรษ จากเมืองของล้านนา, 24 มีนาคม 2559), หน้า 1-10.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-10.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-10.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-10.

การรำพรรณนานั้นเอง อย่างไรก็ตาม อ่างะโหลงของชาวยองมีการใช้เฉพาะในพื้นที่เขตตำบลอุโมงค์ ตำบลลิมปิง ตำบลประดู่ป่า อำเภอเมืองลำพูน รวมทั้งเขตตำบลบ้านธิ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ใช้จับขานในงานสลากย้อมเท่านั้น ไม่นำไปใช้ในงานอื่นแต่อย่างใด ซึ่งการจับขานในงานสลากย้อมจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการทอนต้นสลากย้อมซึ่งผู้ที่เป็นเจ้าของต้นสลากย้อมนั้นจะไปว่าจ้างปราชญ์ผู้มีความรู้ด้านอักษรธรรมล้านนาให้เป็นผู้แต่บทกะโหลงให้เสร็จก่อนการจัดงานประมาณ 15-30 วันเพื่อให้ผู้นำบทกะโหลงไปอ่าได้มีเวลาในการฝึกซ้อมให้เกิดความคล่องแคล่วก่อนที่จะนำไปอ่าจริงในงาน ส่วนเนื้อหาในกะโหลงนั้นจะกล่าวถึงเรื่องราวตั้งแต่ประเภทของเจ้าของต้นสลากย้อม รายละเอียดในการจัดทำต้นสลากย้อม ตั้งแต่การตัดไม้ เหล่าไม้ ตัดกระดาช รวมไปถึงขั้นตอนการทำต้นสลากย้อม รายชื่อของผู้ช่วยทำต้นสลากย้อม จำนวนเงินที่ใช้ในการทำ การถ่ายทอดดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการทำบุญ รวมไปถึงการแทรกคติธรรมเข้าไปด้วย และในตอนท้ายก็จะกล่าวถึงความปรารถนาในบุญที่เจ้าของต้นสลากย้อมได้ตั้งใจไว้ ส่วนการอ่านั้น ผู้จะอ่าโหลงนั้นมีทั้งเพศชายและหญิงโดยจะต้องมีจำนวนตั้งแต่ 3-5 คนขึ้นไป จะร่วมกันอ่าอย่างพร้อมเพรียงกัน นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากการจับขานวรรณกรรมอื่นของล้านนาที่ส่วนมากนิยมอ่าหรือจับขานเพียงคนเดียว หรือในกรณีที่มิผู้จับขานหลายคนก็จะเปลี่ยนกันจับขานคนละทีไม่จับขานพร้อมกันเหมือนอ่ากะโหลงของชาวยอง⁵²

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.3.1 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจเกิดจากตัวการหรือพลังต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง หรืออาจจะเกิดมาจากการติดต่อกันระหว่างวัฒนธรรมก็ได้ดังที่ Hammond กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมที่จะทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ว่า พื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญก็คือ ความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความต้องการของมนุษย์ ความเชื่อจะทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมที่แวดล้อมและจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด⁵³ หรือเป็นกระบวนการหนึ่งของการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือ การให้และการรับวัฒนธรรมนั้นมักจะเกิดขึ้นโดยการไม่จงใจ ไม่รู้ตัว ไม่มีการบังคับ หรือไม่มีข้อกำหนดใด ๆ อย่างแน่ชัด โดยจะมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ โดยจิตใต้สำนึกทั้งผู้ให้และผู้รับทางวัฒนธรรม ต่างก็พยายามที่จะปรับตัวหรือทำตนให้

⁵² เกษญา สอนบาลี, “อ่ากะโหลง” วรรณกรรมจับขานของชาวยอง, *บททวน ถกเถียง องค์ความรู้ของคนไทยในล้านนา ในรอบสองทศวรรษ*, หน้า 1-10.

⁵³ สุเทพ สุนทรเกตุ, *การผสมผสานทางวัฒนธรรม: ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515), หน้า 559.

เหมาะสมกับวัฒนธรรมในขณะนั้น ในระยะเวลาต่อมา ย่อมจะมีการผสมผสานกลมกลืนกันขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างก็พยายามที่จะปรับตัวเข้าหากัน โดยมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

(1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง หรือในวัฒนธรรมหนึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอ

(2) การเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ได้เป็นไปชั่วคราวหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เฉพาะเรื่องนั้นๆ โดยลำพัง แต่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของลูกโซ่ คือมีผลต่อเนื่องกันไป เมื่อเป็นเช่นนี้ผลของการเปลี่ยนแปลงก็มีแนวโน้มที่จะขยายออกไปในอาณาบริเวณกว้าง หรือแผ่ออกไปทั่วโลก

(3) การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดได้ทุกสถานที่ และมีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและผลของมันย่อมมีความสัมพันธ์กัน คือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ติดตามมาอีก

(4) การเปลี่ยนแปลงสมัยปัจจุบัน เป็นผลมาจากการวางแผนการเอาไว้หรือเป็นผลที่มีมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันกับการเลิกใช้กระบวนการบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

(5) การเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบกระเทือนถึงประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล และการหน้าที่ทางสังคมอย่างกว้างขวาง คนทุกคนย่อมมีประสบการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สรุ ป ใ้ ได้ ว่า ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีอยู่ 5 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็วและสม่ำเสมอ เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของลูกโซ่(มีผลต่อเนื่อง) สามารถเกิดได้ทุกสถานที่ เป็นผลมาจากการวางแผนหรือยกเลิกใช้และมีผลกระทบกระเทือนต่อปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์ จะเห็นได้ว่ารูปแบบพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นผลมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคีรวมทั้งเหตุผลทางค่านิยมที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น⁵⁴

2.3.2 แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

การอนุรักษ์ หมายถึง การทำนุบำรุงและป้องกันรักษาไว้คงสภาพเดิม ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ต้องสืบค้นเรื่องราวความเป็นมาของสิ่งนั้นอย่างถ่วงถ้วว่า สร้างขึ้นมาอย่างไร ที่ไหน เพราะเหตุใด ด้วยวิธีการใด การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ทำได้ 2 แนวทาง คือ

(1) การคงสภาพเดิมไว้ เช่น ท้องถิ่นใดมีจิตรกรรมฝาผนัง ก็ไม่เข้าไปจับต้องให้สีของภาพหลุด ไม่ขูดขีดเขียนหรือรื้อทำลายสิ่งของที่มีคุณค่า มีความสวยงามซึ่งมีคุณค่าทางเรื่องราวที่

⁵⁴ บรรพต วีระชัย, สังคมวิทยามานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: อรุณ, 2532), หน้า 36.

เกี่ยวข้องกับทางศาสนาประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น สำหรับศิลปวัตถุต่างๆ ต้องเก็บรักษาให้ปลอดภัยจากการถูกทำลายและการโจรกรรม โดยอาจจะจัดสถานที่เป็นพิพิธภัณฑสถานของท้องถิ่น เช่น ในหมู่บ้าน ในโรงเรียน เป็นต้น

(2) การบูรณะซ่อมแซม มีการซ่อมแซมศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรมประติมากรรมและจิตรกรรม เพื่อให้คงอยู่ในรูปแบบเดิมด้วยวัสดุของเดิมตามหลักวิชาการ โดยผู้รู้ ผู้ชำนาญเพื่อคงศิลปะนั้นให้ยาวนาน เช่น การขุดแต่งโบราณสถานของกรมศิลปากร เป็นต้น สำหรับวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำได้หลายรูปแบบ คือ

(2.1) การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้มีการริเริ่มสร้างสรรค์ บุกเบิก การประดิษฐ์คิดค้น การวิจัยและการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(2.2) การส่งเสริมและสนับสนุน คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการใดๆ ที่ช่วยให้สามารถดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การจัดงบประมาณสนับสนุนการยกย่องเชิดชูเกียรติ และการอุปถัมภ์

(2.3) การเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์ คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการนำวัฒนธรรมไปสู่ประชาชนทางสื่อมวลชนทุกรูปแบบ เช่น การจัดพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ การออกอากาศทางโทรทัศน์และวิทยุ

(2.4) การจัดบริการทางวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรม ให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความซาบซึ้งและการปฏิบัติหน้าที่เหมาะสมถูกต้อง เช่น การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดการห้องสมุด การจัดแสดงนิทรรศการ

(2.5) การทำนุบำรุงและฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการเพื่อการพิทักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสม สืบทอดมาจากอดีตให้คงอยู่เพื่อการศึกษาค้นคว้า รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมและพิพิธภัณฑสถาน

(2.6) การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรมคือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนส่วนใหญ่ หรือทั้งหมดได้มีโอกาส มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การจัดกิจกรรม และการดำเนินการทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(2.7) การเสริมสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คือ การจัดกิจกรรมหรือการดำเนินการใดๆ ทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภูมิภาคต่างๆซึ่งกันและกัน

(2.8) การจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมและดำเนินการเพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ สามารถอ่านออกเขียนได้ สื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ลดอัตราการใช้หนังสือ การบริการศึกษาอย่างทั่วถึง

(2.9) การปรับปรุงวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน คือการจัดกิจกรรม หรือ การดำเนินการในโครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม เครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค รวมทั้งการบริการอนามัย การเพิ่มพูนสิ่งที่ดีงาม และสิ่งที่บันเทิงใจในชีวิตประจำวัน ให้แก่ประชาชน

(2.10) การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ คือการจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

(2.11) การจัดเก็บข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า โดยจัดไว้เป็นหัวข้อต่างๆ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ศิลปกรรมและโบราณคดี การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ⁵⁵

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 เอกสารและหนังสือ

(1) บุษยากร ตีระพลติกุลชัย และกาญจนา แก้วเทพ บทความเรื่อง “พิธีกรรมงานศพแบบล้านนา: สื่อพิธีกรรมกับความเข้มแข็งของชุมชน” สรุปความว่า ทำการอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไขซึ่งเป็นประเพณีกรรมงานศพแบบล้านนา ที่หมายถึง การกลับไปยังบ้านเจ้าภาพงานศพอีกครั้งหนึ่ง เหตุที่เรียกเงื่อนไข เพราะบ้านที่คนในครอบครัวได้ตายจากไปจะอยู่สภาพเงิบเหงาว่างเปล่า หลังจากเผาศพแล้วชาวบ้านก็จะกลับไปยังบ้านศพอีกครั้งเพื่อช่วยเก็บข้าวของเครื่องใช้ ทำความสะอาดบริเวณบ้าน เจ้าภาพจะนำภาชนะบรรจุน้ำส้มป่อยตั้งไว้ที่ประตูบ้านเพื่อให้ผู้ที่กลับจากการเผาศพประพรมศีรษะ กลางคืนชาวบ้านที่ยังอยู่บ้านศพเพื่อเป็นเพื่อนเจ้าภาพ หม่อมสาว ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน คนเฒ่าคนแก่ก็จะเล่านิทานตลกพื้นบ้านให้เด็ก ๆ และผู้สนใจฟัง บางครั้งก็นำคำวรรณกรรมพื้นบ้านมาเล่าสู่กัน ฟัง หรือบรรเลงเสลื้อ ซอ ซึ่ง ให้เจ้าภาพคลายความเศร้าโศก เมื่อถึงเวลานอนจะก้มกลุ่มกันนอนกลางห้องโถง โดยการที่ชาวบ้านมานอนเป็นเพื่อนนี้จะใช้เวลา 3 คืน หรือ 7 คืน

อย่างไรก็ดี ประเพณีการอยู่เงื่อนไขของชุมชนในปัจจุบันนี้ของบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง จะเรียกว่าสูญหายไปโดยสิ้นเชิงก็ไม่ใช่ แต่เป็นการหดตัวลงทั้งด้านขนาด (จำนวนคนที่อยู่เป็นเพื่อน/จำนวนวันที่อยู่เป็นเพื่อน และด้านกิจกรรม (ไม่มีการละเล่นต่าง ๆ มีเพียงการรับประทานอาหารและพูดคุยกันในกลุ่มญาติสนิท) เหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นผลมาจากปัจจัยด้านสภาพ

⁵⁵ ปวีวรรณ สมนึก, “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านภูกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม”, *วารสารศิลปศาสตร์*, 8,1 (มกราคม – มิถุนายน 2555): 1-36.

สังคมที่คนมีสำนึกแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) เพิ่มมากขึ้น แม้แต่ในสังคมชนบทอย่างชุมชนบ้านดงก็ตามและปัจจัยด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนพยายามจะลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในการจัดงานศพให้มากที่สุด⁵⁶

(2) **สนั่น ธรรมธิ** หนังสือเรื่อง “ประเพณีสำคัญล้านนา : การตายล้านนา” สรุปความว่า มนุษย์กับการตายนั้นถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา การจัดการกับศพของล้านนาโบราณได้กำหนดวิธีปฏิบัติที่อาศัยความเชื่อไว้ตามลักษณะการตายที่ไม่ได้ตายแบบแก่ตายตามธรรมชาติ ได้แก่ การตายตั้งแต่อายุยังน้อย กล่าวคือ เด็กที่เกิดมาอายุยังไม่ถึง สิบปี หากเสียชีวิตไม่ว่าจะเป็นกรณีใดๆ โบราณห้ามมิให้ตั้งบำเพ็ญกุศล ห้ามทำการฌาปนกิจด้วยการเผา และห้ามกระทำอีกหลายอย่าง หากฝืนกระทำจะพบกับภัยพิบัติ แต่ในกรณีเด็กอายุเกินสิบปี และตายด้วยโรคภัยที่ไม่ร้ายแรงก็จะอนุโลมให้ตั้งศพและเผาได้, ตายโหง คือ ตายผิดธรรมดา เช่น ตายทิ้งกลม ออกลูกตาย ตายด้วยโรคร้ายแรง ตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ เป็นต้น การตายในลักษณะดังกล่าวจะมีวิธีการจัดการที่แตกต่างจากการตายแบบธรรมดา นอกจากนี้ก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ การตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้าบ้าน ตายช่วงสงกรานต์และวันเดือนดับ ห้ามเผาในเขตเมือง ห้ามต้อนรับคนส่งศพเข้าป่าช้า ฯลฯ⁵⁷

(3) **มณี พะยอมยงค์** หนังสือเรื่อง “ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย : ประเพณีเฮือนเย็น(งานศพ)” สรุปความว่า เฮือนเย็น หรือเรือนเย็น หมายถึง บ้านศพ คือ บ้านที่มีคนตายศพยังตั้งอยู่ที่บ้านนั้น ส่วนเฮือนเย็นหรืองานศพนี้ เรียกกันในกลุ่มไทยของว่า “ปอยผีตาย” หมายถึง ขณะที่ศพยังอยู่บนบ้าน เมื่อได้ทำการฌาปนกิจศพ จึงเรียกบ้านศพว่าเฮือนเย็น พิธีการจัดศพนั้นมีความแตกต่างกันไปตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาในท้องถิ่นของตน ประเพณีเฮือนเย็นหรืองานศพของชาวล้านนาจะเริ่มจากการสุมาขันแก้วทั้งสาม โดยจะมีญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมาเยี่ยมมาช่วยกันดูแลเอาใจใส่คนป่วย ถ้าเกิดคนป่วยมีอาการทรุดลงแต่ไม่ตายเสียที ก็จะมีการนำพระมาเทศน์ “ธรรมมหาวิบาก” โดยเชื่อกันว่า ถ้าคนป่วยพ้นวิบากก็จะหายโดยเร็วพลัน แต่ถ้าเป็นวิบากกรรมก็จะพ้นจากวิบากสิ้นใจลงด้วยอาการสงบ แล้วจะมีการบอกหนทางระหว่างทางหายใจอ่อนลง เมื่อเสียชีวิตแล้วก็จะอาบน้ำศพ(สะสางล้างศพ) มีส่นทำศพ นอกจากนี้ก็มีองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ เครื่องสักการบูชาศพ การทานขันข้าว การเทศน์ การสวด การใส่ปราสาทเรือนศพ การเผาในป่าช้า เป็นต้น⁵⁸

⁵⁶ บุญยากร ติระพุดติกุลชัย และกาญจนา แก้วเทพ, “พิธีกรรมงานศพแบบล้านนา”, *วารสารและวัฒนธรรม*, 29,2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2553): 1-28.

⁵⁷ สนั่น ธรรมธิ, *ประเพณีสำคัญล้านนา*, (เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, 2556), หน้า 96-109.

⁵⁸ มณี พะยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (เชียงใหม่: สหน. ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2547), หน้า 418-430.

(4) ศรีเลา เกษพรหม หนังสือเรื่อง “ประเพณีชีวิตคนเมือง : การตาย” สรุปความว่า การจัดงานศพในอดีต ในล้านนาแบ่งการตายออกเป็น 2 อย่าง คือ ตายดี และตายร้าย ตายดีหมายถึงการตายเพราะหมดอายุขัย(ตายเพราะหมดเวรหมดกรรม) ได้แก่ ผู้มีอายุมากตายด้วยโรครักษา ,ป่วยเป็นโรคต่างๆ ส่วนการตายที่ถือว่า ร้าย คือตายโหง การตายนั้นจะมีพิธีกรรมตามประเพณีที่แตกต่างกันตามลักษณะของการตายในข้างต้น การตายดีก็จะมีการทำพิธีกรรมตามปกติ ซึ่งจะไม่เหมือนกับการตายโหงหรือตายไม่ดีมีขั้นตอนที่แตกต่างและข้อห้ามค่อนข้างมาก ในขณะที่ศพพระภิกษุก็จะมีการจัดพิธีกรรมไปอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่เหมือนบุคคลธรรมดา โดยจะมีการทำพิธีห้างลอย มีการนำน้ำผึ้งกรอกปากศพที่มรณะ เพื่อให้ไม่ให้ศพเน่าเหม็น หรือการฉีกจีวร,ผ้าสบงเป็นเส้นเล็กยาวพันทับแขนขและลำตัวของศพ เมื่อศพมีน้ำเหลืองไหลออกมามากก็จะเปลี่ยนผ้า ระยะเวลาการเก็บศพ และกำหนดการประชุมเพลิงไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับศรัทธาและกรรมกรของวัดนั้นๆ ซึ่งจะมีการทำปราสาทศพพระภิกษุด้วย ส่วนการจัดงานศพในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นตายร้าย,ตายดี การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจูง การลาก ใช้วิธีเดียวกันหมด ไม่แยก เหมือนกับการตายในอดีต หลังจากตั้งศพไว้ที่บ้านหรือที่วัดจะมีการตั้งโรงครัวชั่วคราว(ผามแม่ครัว) ซึ่งการตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลอย่างน้อย 3 คืน บ้างก็มี 8-9 คืน โรงงานทำไม้ปราสาทศพ นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปทำการถอนศพจากบนบ้านลงมาบนปราสาท เมื่อครบกำหนดก็มีการลากศพไปเผาที่วัดหรือป่าช้าพร้อมทำพิธีกรรมทางศาสนา⁵⁹

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(1) สมิต ตะกรุดแก้ว งานวิจัยเรื่อง “คติความเชื่อและสัญลักษณ์ของภาชนะที่ใช้สำหรับการฝังศพหนึ่ง” สรุปความว่า การตายคือการเปลี่ยนสถานภาพจากโลกนี้ไปโลกหน้า สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความเชื่อในโลกหน้าคือพิธีการฝังศพ พิธีการฝังศพเริ่มมีขึ้นในยุคหินเก่า ต่อมาในยุคหินใหม่จึงเกิดคตินความเชื่อว่าการฝังศพเป็นการส่งคนตายกลับคืนสู่พื้นดิน จนเป็นที่มาของพิธีการฝังศพโดยการจัดศพให้คล้ายท่าของทารกในครรภ์ เรียกว่า พิธีการฝังศพหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่าง “การตาย” กับ “การเกิด” ที่สะท้อนผ่านภาชนะที่ใช้สำหรับการฝังศพซึ่งมีรูปทรงคล้ายกับมดลูก ซึ่งนับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของพิธีกรรมการฝังศพได้เป็นอย่างดี⁶⁰

(2) บุญยากร ตีระพฤติกุลชัย และกาญจนา แก้วเทพ งานวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมงานศพล้านนา: สื่อพิธีกรรมกับความเข้มแข็งของชุมชน” สรุปความว่า ทำการศึกษาวิจัยที่บ้านดง อำเภอสบ

⁵⁹ ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2544), หน้า 91-126.

⁶⁰ สมิต ตะกรุดแก้ว, “คติความเชื่อและสัญลักษณ์ของภาชนะที่ใช้สำหรับการฝังศพหนึ่ง”, วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 4,1(มกราคม-มิถุนายน 2555): 1-14.

ปราบ จังหวัดลำปาง พบว่า ในอดีต งานศพแบบล้านนามีบทบาทในเชิงสังคมวัฒนธรรม กิจกรรมต่างๆ มีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือครอบครัวผู้ตายทั้งในเชิงจิตวิทยาและเศรษฐกิจ สิ่งของในพิธีกรรม เช่น ตุ๊กตาสองหาง หรือห่อข้าวด้วน เป็นชุดของสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับโลกที่ทับซ้อนของคนเป็นและคนตาย รวมถึงเชื่อว่าความตายเป็นสัจธรรมของทุกชีวิต ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ในงานศพและสัมภาษณ์ผู้ร่วมงาน พบว่า แต่ละครอบครัวจะต้องนำข้าวสารอย่างน้อย 2 ลิตรมามอบให้ครอบครัวผู้ตายเพื่อเลี้ยงดูแขกในงานผู้คนยังคงช่วยกันทำอาหารและเข้าป่าเพื่อหาไม้พิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ชุมชนได้พยายามรื้อฟื้นกิจกรรมทำโลงศพและปราสาทศพขึ้นอีกครั้ง และประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2548 กิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้พิธีกรรมงานศพแบบล้านนาเป็นสื่อพิธีกรรม โดยเชื่อมโยงให้ผู้คนมาสัมพันธ์กันเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ตาย ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สิ่งของและกิจกรรมในงานศพส่งผลต่อการรับรู้ของคนที่มีต่อตนเองและอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มในฐานะผู้พึ่งพาตนเอง⁶¹

(3) **สรายุทธ ยะหะกร** งานวิจัยเรื่อง “สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพของชาวไทยพุทธในสังคมไทย” สรุปความว่า แต่ละขั้นตอนของพิธีศพนั้นล้วนแฝงไว้ด้วยปริศนาธรรมเพื่อให้ผู้ตายไปสู่สุคติ นอกจากนี้ความหมายต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในแต่ละขั้นตอนของพิธีศพนั้น ยังเป็นการเตือนสติให้กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ละวางกิเลสและมีมรณะสติ ซึ่งจะเป็นหนทางนำไปสู่การดับทุกข์ เนื่องจากคนเรามักจะคิดว่าความตายเป็นทุกข์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพนั้น พบว่า ในปัจจุบันรูปแบบพิธีศพได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยเป็นพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเรียบง่ายมีคติสอนใจ กลายเป็นรูปแบบธุรกิจครบวงจร โดยเจ้าภาพสามารถติดต่อผู้ให้บริการและค่าใช้จ่ายเมื่อเสร็จพิธี ทำให้คุณค่าที่แท้จริงลดความสำคัญลง พิธีศพในปัจจุบันจึงถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปแบบธุรกิจอย่างหนึ่งเพื่อการแสวงหารายได้ของหน่วยงานธุรกิจเอกชนและวัดนั้น ๆ ซึ่งสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากปัจจัยได้แก่ ความสะดวกของเจ้าภาพ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบทุนนิยม ความเชื่อทางศาสนา ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น ทักษะคิดและค่านิยมของเจ้าภาพ⁶²

(4) **พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง)** งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา” สรุปความว่ามีรูปแบบพิธีกรรมที่คงเดิมและที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ รูปแบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ยังคงเนื้อหาสาระเดิมแต่ได้เปลี่ยนการปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบศาสนาพิธีมากขึ้น ส่วนรูปแบบ

⁶¹ บุษยากร ติระพุดติกุลชัย และกาญจนา แก้วเทพ, *พิธีกรรมงานศพล้านนา*, หน้า 1-28.

⁶² สรายุทธ ยะหะกร, “สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพของชาวไทยพุทธในสังคมไทย”, *วารสารสุโขทัย ธรรมมาธิราช*, 24,1(มกราคม-มิถุนายน 2554): 109-120.

และพิธีกรรมของชาวบ้านถูกระบวนกรขัดเกลาทางสังคมจัดให้มีระเบียบแบบแผนให้เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบ้านหมื่น พบว่ามีสาเหตุมาจากการที่คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ส่วนในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์จากการตายทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียน กอปรกับระบบการศึกษาที่เจริญขึ้นของพระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเบื้องหลัง และค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น จึงส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้นำชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และด้วยกระแสของโลกยุคทุนนิยมที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแทน ล้วนแต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพในบ้านหมื่นทั้งสิ้น⁶³

(5) พระอริการบุญจันทร์ อันไฮ งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิจัย ความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพ โดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา” สรุปความพบว่า ความเป็นมาของความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ (1) ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ (2) ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพ ทั้งก่อนตาย ตอนตายและ หลังความตาย (3) ด้านรูปแบบการจัดงานศพ ได้แก่ การจัดพิธีศพ บทสวด การเตรียมงานฌาปนกิจ และการปฏิบัติตนในขณะร่วมพิธีศพ ส่วนการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ ไม่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นการทำบุญไม่ใช่ลงทุนเชิงการค้า และไม่ก่อให้เกิดรายได้แต่ได้ผลบุญตอบแทนในอนาคต (2) ด้านสังคม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนหมู่มากับชุมชนเพราะมีผู้มาจากชุมชนต่าง ๆ ได้ร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกัน และ (3) ด้านวัฒนธรรม เป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ศาสนา จาริตและประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน จึงมีข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพมากมาย เพื่อให้ได้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่ไม่ควรเกิดขึ้นกับศพ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบเกี่ยวกับการจัดงานศพแต่ละชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและ

⁶³ พระอริการพัฒนพงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า ก-ข.

วัฒนธรรม ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของ
จังหวัดนครราชสีมา⁶⁴

(6) พระอธิการสมบัติ ฐมมานุโท (รักษากักดี) งานวิจัยเรื่อง “ความเชื่อประเพณีการฝังศพ
ของชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” สรุปความว่า ชาวบ้านเชียงเหียน มี
วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง สอดคล้องกับ
ประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมที่สำคัญของภาคอีสาน คือเรื่องผาแดงนางไอ่และ
ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายซึ่งแตกต่างจากชุมชน
อื่นอย่างชัดเจน ส่วนความเชื่อประเพณีการฝังศพมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือต้องการส่งให้ดวง
วิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี ไม่ให้ผิดจารีตประเพณีที่โบราณได้เคยทำมา มีรูปแบบของพิธี
กรรมการฝังศพซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น คือ เมื่อมีคนตายแบบไม่ปกติห้ามเผาเด็ดขาด ต้องฝังอย่าง
เดียว เพราะจะผิดจารีตประเพณี (กะลา) จะทำให้ญาติผู้ตายและชาวบ้านเดือดร้อน ถ้าตายนอกบ้าน
ห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ไม่มีพระสงฆ์นำน้ำจูงศพไปป่าช้า การตายโหงต้อง
ฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้รอนจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง และยังมี
วิธีเสี่ยงทายไข เป็นการจัดพิธีกรรมที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้ สำหรับคุณค่าความเชื่อ
ประเพณีการฝังศพ ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่เราได้ทำตามประเพณีที่ปู่ย่าตายายได้เคยกระทำมา และ
เป็นการช่วยเหลือกันให้กำลังใจญาติผู้ตายและได้สืบทอดประเพณี วัฒนธรรมที่มีแต่โบราณไว้ไม่ให้
สูญหายไป ส่วนทางด้านชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีกันและเข้าใจซึ่งกันและกันมีจุดประสงค์เพื่อ
แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที และเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจของญาติพี่น้องและคนในชุมชน
ก่อให้เกิดสิ่งที่มีคุณค่าทางจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีการบำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีล และเจริญ
ภาวนา เป็นต้น⁶⁵

(7) ผุสดี รอดเจริญ งานวิจัยเรื่อง “ทำการศึกษา วิจัย พิธีกรรมการฝังศพในสมัยก่อน
ประวัติศาสตร์ : ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม” สรุปความว่า รูปแบบพิธีกรรมการปลงศพที่
พบจากแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งฝังศพทั่วทุกภาคของประเทศไทยมี 3 รูปแบบ คือ การฝังศพ
ครั้งที่ 1 (primary Burial) เป็นการฝังแบบดั้งเดิม คือ การฝังจะนำศพมาวางนอนในหลุม อาจนอน
ตะแคงงอเข้าหรือนอนหงายเหยียดยาว การฝังศพครั้งที่ 2 (Secondary Burial) เป็นการนำกระดูกจาก

⁶⁴ พระอธิการบุญจันทร์ อันไธ, “ความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อ
เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา”, *วารสารความหลากหลายทางวัฒนธรรม*, 7,16(2553): 188-
205.

⁶⁵ พระอธิการสมบัติ ฐมมานุโท (รักษากักดี), “การศึกษาความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน”,
(วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราช
วิทยาลัย, 2556), หน้า ก-ข.

การฝังศพครั้งที่ 1 ที่เนือเนาเปือยหมดแล้วอาจมีกระดูกไม่ครบทุกส่วน มีเพียงกระดูกบางชิ้นที่มีขนาดใหญ่หรือที่มีความสำคัญเท่านั้นบรรจุในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ จากนั้นจึงนำมาทำพิธีอีกครั้ง การเผาศพ เป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่ง เป็นการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิม และบ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์⁶⁶

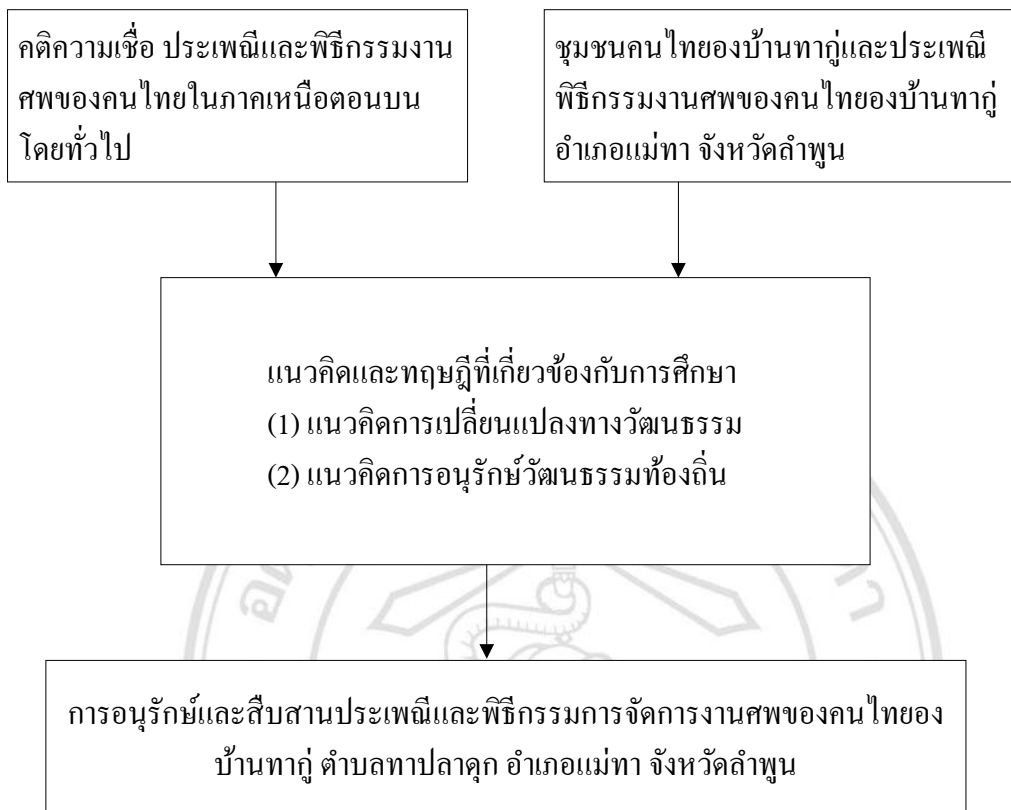
(8) วัฒนศักดิ์ ไชยกุล งานวิจัยเรื่อง “บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่” สรุปความว่า ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่าทำมาเมื่อใดแต่พบว่ามีการใช้วิมานพินานหรือบุษบกซึ่งเป็นต้นแบบของปราสาทศพในปัจจุบัน จากพงศาวดารโยนก ว่ามีขึ้นปลายสมัยราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่ ใช้ในพิธีปลงพระศพของนางพระยาวิสุทธิราชเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ต่อมาจึงได้มีการใช้ในพิธีกรรมปลงศพของพระภิกษุและเจ้านายและแพร์หลายไปสู่ชาวบ้านสามัญชน โดยวัตถุประสงคในการใช้ปราสาทศพแต่เดิมที่ใช้สำหรับกษัตริย์ ชนชั้นปกครองเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยภายหลังชีวิตหลังความตาย ปราสาทศพมีโครงสร้างหลัก 4 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนยอด ส่วนหลังคา ส่วนตัวปราสาทและส่วนฐาน มีรูปแบบทั้งสิ้น 4 รูปแบบ จำแนกตามลักษณะของโครงสร้างหลังคาได้แก่ รูปแบบกระโจม รูปแบบทรงจั่วชั้นเดียว รูปแบบทรงจั่วสองชั้น และรูปแบบทรงจั่วสามชั้น ผลกระทบของการใช้ปราสาทศพต่อสังคม พบว่า การใช้ปราสาทศพส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ โดยเฉพาะธุรกิจเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการตาย ส่วนด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ไม่ปรากฏปัญหาที่เป็นรูปธรรมชัดเจน⁶⁷

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

⁶⁶ ผุสดี รอดเจริญ, “พิธีกรรมการฝังศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์: ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม”, *ดำรงวิชาการ*, 15,1(มกราคม-มิถุนายน 2551): 145-167

⁶⁷ วัฒนศักดิ์ ไชยกุล, “บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546), หน้า ก-ข.

2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการศึกษา